

MAANDBLAD VOOR ACCOUNTANCY EN BEDRIJFSHUISHOUDKUNDE

ONDER REDACTIE VAN R. A. DIJKER, G. P. J. HOGEWEG, PROF. TH. LIMPERG JR., A. NIERHOFF EN H. R. REDER.

RUBRIEK REDACTEUREN: UIT EN VOOR DE PRAKTIJK: ABR. MEY EN JAMES POLAK; LITERATUUR: M. M. DEEN JR. EN G. J. JACOBS; BESLECHTE
GESCHILLEN: Mr. A. E. J. NYSINGH; — UIT HET BUITENLAND: J. E. ERDMAN, JAC. H. KRAMER EN C. J. MEIJER — EFFICIËNTIE: L. POLAK

MEDEWERKERS: H. J. VAN ARKEL, PROF. Mr. Dr. H. W. C. BORDEWIJK, J. P. CROIN, Mr. P. J. DAM, E. VAN DIEN, TH. A. DYRBYE JR.,
W. H. ELLES, G. W. FRESE, PROF. Dr. Ir. J. GOUDRIAAN JR., Dr. W. J. HARTMANN, LEONARD JACOBS. S. KONIJN, R. KUIJPER, J. PAARDEKOOPEL,
— PROF. Dr. N. J. POLAK, J. C. SPANGENBERG, J. E. SPINOSA CATTELA, J. F. STARKE, Dr. A. STERNHEIM, PROF. J. G. CH. VOLMER —

SECRETARIS DER REDACTIE - C. VERWEY | UITGEVER: J. MUUSSES - PURMEREND

TESSELSCHADESTR. 15 - AMSTERDAM, TEL. 26600 | TELEFOON 77 - GIRO No. 15062

DE COPIE VAN INGEZONDEN BIJDAGEN WORDT NIET TERUGGE-
GEVEN. - NADruk IS GEORLOOFD. ZOO DE BRON WORDT GE-
NOEMD. - BOEKEN TER RECENSIE EN ALLE ANDERE STUKKEN
VOOR DE REDACTIE ZENDE MEN AAN DEN SECRETARIS.

VERSCHIJNT MAANDELIJKS, BEHALVE IN DE MAAND AUGUSTUS.
ABONNEMENT PER JAAR F 10.—, FRANCO PER POST F 10.24. BUITEN-
LAND F 10.60. MEN ABONNEERT ZICH VOOR DEN GEHEELEN
JAARGANG

INHOUD

Van de Redactietafel	Blz.	49
De onderteekening van de balansen van Levensverzekering-Maatschappijen door den accountant in verband met de berekening van het bedrag der loopende verplichtingen	"	49
door W. N. de Blaey, A. H. J. de Goey, T. Keuzekamp en Dr. A. Sternheim, met naschrift van R. A. Dijker		
Academische Accountantsopleiding	"	62
door Prof. Dr. N. J. Polak, met naschrift van G. P. J. Hogeweg		
Een octrooi op een methode voor het groepeeren van nijverheidsresultaten ter verkrijging van een verbruikscontrolestaat	"	64
door G. Hartog met bijschrift tot dit artikel door Ir. D. H. Stigter.		
Internationaal Accountantscongres Amsterdam 1926 (Slot)	"	68
door L. Polak		
Fiscaliteiten	"	73
door J. H. Hageman		
Uit het Buitenland	"	74
Red.: J. E. Erdman, Jac. H. Kramer en C. J. Meyer Amalgamations — Bankers Advances — The Resources of Modern Accounting — Foundry Accounts and Costs — Staff Shares — Registered Accountants' Bill 1927 — Rationaliseering en Kapitaalbehoefte — Norming in der Bürotechniek — De poststempelmachine		
Najaarsexamen opgaven van het N. I. A.	"	77
Accountancy C		
Boekbespreking	"	80
Topaboek I, door G. P. J. Hogeweg		
Federatief examen	"	80
Bestuursbenoemingen		
Mededeelingen waarvan plaatsing werd verzocht	"	80
Ontvangen boekwerken	"	80

VAN DE REDACTIETAFEL

Door de welwillende medewerking van den uitgever zijn wij in de gelegenheid om een dubbel nummer uit te geven, waarin wij, zooals in het November-nummer 1926 werd in het vooruitzicht gesteld — de geheele discussie, waartoe het artikel van den heer R. A. Dijker over de Onderteekening der balansen van Levensverzekering-maatschappijen in het September-nummer van het vorig jaar aanleiding gaf, hebben opgenomen.

Door verschillende omstandigheden werd de plaatsing dezer

gedachtenwisseling langer vertraagd dan ons lief was. Wij bieden den auteurs daar voor onze verontschuldiging aan, doch zijn er van overtuigd, dat door dit uitstel het onderwerp niets van zijn actualiteit heeft verloren.

In verband met wijzigingsplannen en mee ten gevolge van de vele copie, bleef de plaatsing der uitwerking en beoordeeling van opgave No. 33 van Uit en Voor de Praktijk tot nu toe achterwege. Wij stellen ons voor deze stukken in het volgend nummer op te nemen. Den studeerenden zal het verwonderd hebben dat sedert deze opgave, in het Januari-nummer, geen nieuw vraagstuk meer verscheen. De oorzaak ligt in bovengenoemde plannen, waaromtrent wij in het volgend nummer nadere mededeeling zullen doen.

DE ONDERTEEKING VAN DE BALANSEN VAN LEVENSVZERZEKERING-MAATSCHAPPIJEN DOOR DEN ACCOUNTANT IN VERBAND MET DE BERE- KENING VAN HET BEDRAG DER LOOPENDE VERPLICHTINGEN

Het artikel van Collega Dijker in het nummer van Sept. 1926 over het bovenstaande onderwerp geeft mij aanleiding ook mijn standpunt te dezer zake uiteen te zetten. Tevens wil ik daarbij dan enkele opmerkingen maken naar aanleiding van diens beschouwingen.

1. *Controlewerkzaamheden door den accountant zelf te verrichten.*

Op pag. 115 gaat de Heer Dijker o.a. na wat in de practijk door de accountants als *minimum* wordt verricht aan de *controle der loopende verplichtingen*.

Dit zou dan slechts bestaan uit:

1°. het nagaan of de gegevens die actuaire of wiskundig adviseur moeten dienen om het bedrag der loopende verplichtingen te berekenen volkomen dezelfde zijn als die, waarop de accountant het premie-inkomen heeft gecontroleerd.

2°. of tegenover het bedrag der loopende verplichtingen staan rentegevende en voldoende liquide waarden, met een rendement niet lager dan de rentevoet, welke bij de berekening

der contante waarde van de verplichtingen is gebruikt.
 3°. of in 't algemeen de wijze van berekenen dezer verplichtingen in harmonie is met de waardeeringswijze van de overige posten op de balans.

Allereerst enkele opmerkingen over deze punten:

ad 1°. Vanzelfsprekend wordt door den heer *Dijker* met premie-inkomen niet bedoeld het premie-inkomen van de afgelopen bedrijfsperiode, doch het premie-inkomen èn gedurende die bedrijfsperiode èn daarvóór genoten uit de op den balansdatum loopende contracten.

Dat wil zeggen, dat de accountant heeft na te gaan — wat practisch alleen mogelijk is door een totaalcontrole — of alle op balansdatum bestaande contracten (b.v. uitgedrukt in verzekerd kapitaal) in de berekeningen van den actuaris zijn opgenomen.

Deze heeft zijn berekeningen dan ook zoodanig op te stellen dat vergelijking mogelijk is.

ad. 2°. Niet is na te gaan of tegenover de verplichtingen wel beleggingen staan, die een rendement opleveren dat niet lager is dan de rentevoet, die bij berekening der contante waarde der loopende verplichtingen wordt gebruikt, doch *omgekeerd* of de gemiddelde rentevoet, die bij de berekening der loopende verplichtingen is aangenomen in overeenstemming is met de werkelijkheid, m.a.w. met het rendement, dat men gemiddeld van de beleggingen maakt.

Daarbij is dan te overwegen of een eventueele afwijking daartusschen van zuiver toevalligen aard of wel vermoedelijk van blijvenden aard zal zijn.

Immers alleen in het laatste geval zal er aanleiding bestaan niet met de voorgelegde berekening accoord te gaan. 't Gevolg eener onjuiste berekening is n.l. dat ook de winstrekening onjuist wordt m.a.w. de voor uitdeeling beschikbare winst misschien te hoog becijferd wordt.

Of de beleggingen bestaan en of ze voldoende liquide zijn is een vraag, die men tenslotte bij elke balans zal, resp. kan stellen, m.a.w. dat staat op zich zelf los van de waardeering der loopende verplichtingen.

ad. 3°. Of er harmonie bestaat tusschen de berekening der loopende verplichtingen en de waardeeringswijze der overige belansposten interesseert me heel weinig als het me te doen is om de „voor uitdeeling beschikbare winst” te bepalen, m.a.w. als het er om gaat een z.g. *winst-balans* op te maken; in meerdere mate als het gaat om een beeld van het vermogen te geven, m.a.w. om een z.g. „*vermogensbalans*” op te maken.

Doch..... dan weer niet i.v. met de waardeering der loopende verplichtingen, maar i.v. met de waardeering der activa.

Wanneer werkelijk in de practijk niet méér door den accountant bij zijn controle wordt gedaan, dan de heer *Dijker* aangeeft dan moet daarmee geconstateerd worden, dat in 't algemeen de controle onvolledig wordt verricht.

Aan het „minimum” moet naar mijn meening in elk geval toegevoegd worden (afgezien van de berekening der loopende verplichtingen):

1°. toezicht op de bij de berekening der loopende verplichtingen gebruikte opslagen voor acquisitie en administratiekosten in geval men *niet* de netto premiemethode toepast. Dit is immers een soortgelijke vraag als de vraag of de accountant toezicht heeft te houden op den berekendende rentevoet;

2°. toezicht op verandering in de methode van berekening der loopende verplichtingen. Immers door dergelijke wijzigingen wordt ten bate of ten laste der afgelopen bedrijfs-

periode een bedrag gebracht dat feitelijk reeds op vorige bedrijfsperiodes betrekking heeft.

Daarom moet nagegaan worden welke invloed deze verandering op de waardeering der bij het begin van het boekjaar bestaande verplichtingen *zou* gehad hebben.

Het dan blijkende verschil is m.i. afzonderlijk op de winstrekening tot uitdrukking te brengen om goed te doen uitkomen wat de voor uitdeeling beschikbare bedrijfsresultaten van de afgelopen bedrijfsperiode zijn geweest.

2. Samenwerking tusschen accountant en wiskundig adviseur.

Met den heer *Dijker* ben ik het eens, dat controle op de berekening van de loopende verplichtingen door den accountant bij den tegenwoordigen stand van ons vak onmogelijk is, daar onze opleiding daarvoor *tot nu toe* beslist onvoldoende is.

Er zullen dan ook heel weinig collega's zijn, die zich er toe in staat achten.

Het laten nagaan der berekeningen door een aan het accountantskantoor verbonden persoon geeft m.i. niet meer zekerheid dan de verklaring van een onafhankelijk van de gecontroleerde onderneming staand deskundige, tenzij de accountant zelf in staat is het werk van dien employé na te gaan en ... mits in beide gevallen behoorlijke samenwerking tusschen de betrokkenen bestaat.

Want juist daar komt het m.i. op aan:

Samenwerking tusschen accountant en verzekeringswiskundige daar waar het terrein van beiden elkaar raakt.

Het wordt naar mijn meening in het algemeen nog te weinig ingezien dat het geen schande is te erkennen, dat men niet competent is in bepaalde gevallen.

Laat men dan dankbaar zijn voor het advies van degenen, die wel bevoegd zijn en daarvan ter voltooiing van zijn eigen advies gebruik maken.

Doch ... dan behoeft men daarop nog niet te steunen in dien zin, dat men *ook* de er uit voortvloeiende verantwoordelijkheid zelf geheel overneemt.

Neen juist dan is een „*voorbehoud*” op zijn plaats, zoodanig geredigeerd, dat daaruit duidelijk blijkt, welk deel van het advies dan voor eigen verantwoordelijkheid komt en welk deel voor verantwoordelijkheid van een ander deskundige.

In dien zin meen ik ook art. 4 van het Reglement van Arbeid van het Ned. Instituut van Accountants te moeten interpreteren.

Ondertekening van de jaarrekening zonder meer is m.i. in zoo'n geval daarom ontoelaatbaar.

Wel eischt art. 1 van dit Reglement van arbeid slechts dat men „op goede gronden” overtuigd moet zijn van de juistheid der medegedeelde uitkomst, doch dit kan m.i. slechts betrekking hebben op eigen werkzaamheden.

Een overtuiging krijgen op grond van werkzaamheden van derden, die we niet beoordeelen kunnen, zou ook alleen gebaseerd kunnen wezen op het vertrouwen, dat we in de betrokkenen stellen. En daar mag men toch niet op afgaan!

Een andere ondertekening dan die met de clause van art. 6 van genoemd Reglement van Arbeid boven de handteekening n.l. met de woorden „onder het voorbehoud gemaakt” lijkt mij dan ook niet juist.

In de practijk zien we daar wel heel weinig van, doch dat is niet vreemd.

Allerlei omstandigheden — die ik hier niet nader behoef te bespreken — spelen bij het afgeven van verklaringen vaak een rol.

Zooals men ziet is mijn standpunt nog al afwijkend van dat van den heer *Dijker*.

Juist daarom wil ik dan ook nog enkele opmerkingen naar aanleiding van zijn betoog op pag. 116 e.v. maken:

Het standpunt „het mogelijke dient te geschieden” is alleszins lofwaardig.

In mijn practijk heb ik n.l. steeds gezien dat afwijking van dit principe tot de grootste teleurstellingen aanleiding heeft gegeven.

Dat wil echter naar mijn meening nog *niet* zeggen dat de accountant zich steeds competent moet achten, m.a.w. zooals de heer *Dijker* stelt, steeds bestaan en waardeering van koopmansgoederen moet nagaan af dat de accountant zijn controlemaatregelen steeds volledig moet nemen, ook in gevallen dat het on-economisch wordt.

Tegen het samenwerken met andere deskundigen of het zich zelf opleggen van beperkingen, behoudens goedvinden van opdrachtgever, vind ik dan ook geen bezwaar.

In dat geval is dan echter een voorbehoud te maken, dat duidelijk is, m.a.w. waaruit de aansprakelijkheid van derden of mogelijke gevolgen van eventueel achterwege laten van controlemaatregelen afdoende te lezen is.

Principieel onjuist lijkt mij ook de vergelijking tusschen de berekeningen van den inventarisstaat bij een handelsonderneming en de berekening van de contante waarde der loopende verplichtingen eener levensverzekeringmaatschappij.

Bij het eerste komt geen, bij het laatste juist speciale kennis naar voren.

Liever zou ik daarom willen beweren:

in beide gevallen behoort het onderzoek naar de *boekhoudkundige juistheid* tot het terrein der accountants,

in beide gevallen behoort het onderzoek naar de *waardeering* — uitzonderingen daargelaten n.l. als het uit afwikkeling kan blijken — tot het terrein der andere deskundigen, terwijl het onderzoek naar het *bestaan* — alleen in het eerste geval van belang — in het overgrootste deel der gevallen mede tot hun terrein behoort.

Onder „waardeering” zou ik dan willen mederekenen de voor de waardeering noodige berekeningen.

Immers de accountant kan deze berekeningen alleen dan controleeren als de deskundige de gegevens er voor verstrekt, wat niet steeds het geval behoort te zijn.

De Heer *Dijker* wil in zijn verklaring wel vermelden, in hoeverre hij steunde op den arbeid van anderen, niet alleen omdat R. v. A. van het N. I. v. A. zulks eischt, doch ook omdat ieders verantwoordelijkheid er door wordt begrensd en er geen enkele reden is om bij de goedkeuring van de balans t.o.v. zulk een belangrijk gegeven te steunen op de werkzaamheid van een ander, zonder daarvan nadrukkelijk melding te maken.

Er blijkt duidelijk uit dat de heer *Dijker* dezen „steun” een zeer belangrijke vindt.

Tot zoover zijn we het dus wel eens.

Maar, vraag ik me af, waarom dan, ondanks de vermelding daarvan in de verklaring, toch „zonder voorbehoud” de balans te onderteekenen?

Men kan van de onderneming toch niet verwachten, dat zij bij haar acquisitie ook de *verklaring bij de jaarrekening behoorende* zal gebruiken, als men zelf bij zijn handtekening er absoluut niet naar verwezen heeft.

Dat door meerdere deskundigen gezamenlijk gedragen verantwoordelijkheid weinig beteekent als één van hen niet doet wat van hem in redelijkheid verwacht kan worden om een te goeder trouw te geven advies uit te brengen, ben ik met den Heer *Dijker* eens. Het is echter een bezwaar dat lastig is te ondervangen. Het eenigste is alleen te willen samenwerken met

volledig bevoegden, op wie, voor zoover bekend, niets aan te merken is. Kennis van de eischen die die deskundigen in 't algemeen zullen stellen om een bepaald advies te kunnen uitbrengen zal ons daarbij weinig geven.

In vele gevallen is het toch de vraag of we in staat zijn de desbetreffende inlichtingen te toetsen aan hetgeen de met ons samenwerkende deskundige heeft gedaan.

En zeer zeker moet zulks dan in dit geval ontkennend beantwoord worden.

Resumeerende is mijn meening:

- 1°. dat de accountant — althans bij de tegenwoordige vakopleiding — niet competent is de berekening van het bedrag der loopende verplichtingen geheel te controleeren;
- 2°. dat de accountant voor zoover dit buiten zijn terrein ligt samenwerking zal moeten trachten te verkrijgen met een van de onderneming onafhankelijk verzekeringswiskundige en door een uitdrukkelijk voorbehoud heeft te verwijzen naar diens verklaring.

W. N. DE BLAËY

In het September-1926-nummer van dit blad komt, onder ongeveer gelijken titel als boven, een artikel voor van den Heer *R. A. Dijker*, dat o.a. tot doel heeft, eene gedachtenwisseling onder de vakgenooten uit te lokken. Aan die uitnodiging gehoorgevend, wil ik in het navolgende mijnerzijds tot die gedachtenwisseling bijdragen.

Bij de beoordeeling van de zaak, waarom het hierbij gaat, is het een punt van groot belang, welke beteekenis moet worden gehecht aan de onderteekening van de balans. Indien men hierbij let op het reglement van arbeid van het Ned. Inst. van Accountants, dan lijkt dit punt er een te zijn, dat geen twijfel zou moeten overlaten.

Artikel 6 zegt uitdrukkelijk, dat de onderteekening van een stuk de goedkeuring van den inhoud daarvan medebrengt. En toch schijnt deze uitdrukkelijke lezing nog voor vele uitleggingen vatbaar te zijn. In deze verscheidenheid van meeningen zal ik mij thans niet begeven. Ik wil de quaestie bezien van de zijde van degenen, die de balans lezen en voor wie zij bestemd is.

De levensverzekeringmaatschappijen behooren zeer zeker tot de instellingen voor welke de gepubliceerde balans een middel van propaganda is. De balans is niet alleen bestemd om aan aandeelhouders en commissarissen een denkbeeld te geven van den toestand der maatschappij, doch wordt ook gebezigd als middel, om nieuwe verzekerden te winnen, zoodat zij in handen komt van vele personen, die met de maatschappij nog in geen enkel verband staan. Zij heeft dus tot strekking, zulks als belangrijk onderdeel van het jaarverslag, dezen personen een denkbeeld te geven van de soliditeit der onderneming, teneinde hen te bewegen, eene overeenkomst met de maatschappij aan te gaan. Het jaarverslag geeft, buiten de balans, nog vele andere wetenswaardigheden, waaruit men een oordeel over de maatschappij kan krijgen. Daarbij wordt tevens gebruik gemaakt van alle middelen, die tot dit doel kunnen strekken, dus ook van verklaringen, door derden betreffende de maatschappij afgelegd. Onder die verklaringen neemt die van den accountant een belangrijke plaats in. Eene verklaring in den meest beknopten vorm is dan zeker wel de handtekening, die onder de balans wordt geplaatst. Indien in het verslag niets anders van den accountant voorkomt dan die handtekening, moet ieder buitenstaander, die deze handtekening onder de balans ziet, wel meenen, dat de accountant het met die balans geheel eens is. Een buitenstaander toch zal zich niet gaan afvragen, wat de accountant wel met zijn handtekening kan bedoeld hebben

en of hieraan wellicht door den steller der handteekening eene beperkte beteekenis is gehecht.

De lezer ziet onder de balans:

- 1°. de handteekening der Directie, die natuurlijk niet de balans zal onderteekend hebben, indien zij met dit stuk, haar eigen werk, niet geheel accoord gaat;
- 2°. de handteekening van een of meer Commissarissen, waarbij dikwijls het gewicht van een algemeen bekenden naam in de schaal gelegd wordt;
- 3°. de handteekening van den accountant.

Uit de combinatie van deze drie handteekeningen moet de lezer den indruk krijgen, dat alle samenwerkende autoriteiten hebben bedoeld den indruk te geven, dat de balans in al haar onderdelen door haar wordt gesanctioneerd.

Het is praktisch uitgesloten, dat de accountant achteraf zou kunnen zeggen: „Ja, maar zóó heb ik het niet bedoeld!”

De indruk, dat de handteekening van den accountant onder de balans beteekent, dat hij met den inhoud accoord gaat, wordt zoo mogelijk nog versterkt door eene bepaling in het Koninklijk Besluit van 18 Juli 1925, houdende algemeene maatregel van bestuur, als bedoeld bij artikel 27 der Wet op het levensverzekeringsbedrijf. Ik lees n.l. in art. 14 van dit besluit, dat handelt over de z.g. „staten” der levensverzekering-maatschappijen:

„Indien staten mede-onderteekend zijn door een accountant, wordt in die staten medegecedeeld, of de accountant zich al dan niet overtuigd heeft, dat de staat den werkelijken toestand weergeeft” *)

In den eenvoudigsten vorm wordt die mededeeling waarschijnlijk wel gedaan door de woorden: „Nagezien en accoord bevonden”. Over deze woorden kan, gezien de bepaling van het bedoelde artikel, geen verschil van meening meer bestaan. Het is dus praktisch niet mogelijk, dat men de lezing zou kunnen huldigen, dat deze verklaring eenvoudig de boekhoudkundige juistheid der balans constateert. Indien dus de handteekening van den accountant onder de balans voorkomt, beteekent zij, dat de steller met den inhoud van de balans accoord gaat.

Meestal komt in het verslag ook eene *verklaring* van den accountant voor, welke echter m.i. moet worden beschouwd, één geheel uit te maken met de handteekening onder de balans. Als regel bedoelt zij, eene toelichting te geven tot de handteekening, teneinde den lezer nog eens duidelijk te maken, wat die handteekening eigenlijk beteekent. Wanneer zij geen voorbehoud bevat zou men haar gerust overbodig kunnen noemen, daar zij dan feitelijk hetzelfde te kennen geeft als de handteekening. Echter ben ik van meening, dat een verduidelijking tegenover het publiek nog wel goed kan doen.

Indien zij een voorbehoud bevat, zou ik meenen dat met de combinatie van handteekening en verklaring voldaan is aan de bepaling van artikel 6, 3e lid van het Reglement van Arbeid van het N. I. v. A.

Zoowel de handteekening als de verklaring komen in het jaarverslag voor en kunnen dus tezamen worden beschouwd. De strenge opvatting der bepaling van art. 6, 3e lid n.l., dat het voorbehoud onmiddellijk boven de handteekening moet worden geplaatst, heeft zeer zeker zin, indien de verklaring zou zijn opgenomen in een ander geschrift dan de balans, zoodat de lezer van de balans daarover niet de beschikking zou hebben. Waar echter handteekening en verklaring als het ware *naast* elkander voorkomen, schijnt het mij te formalistisch, aan de letterlijke opvatting van het bedoelde artikel vast te houden.

Wanneer nu, zooals uit het bovenstaande volgt, uit de hand-

teekening moet worden afgeleid, dat de accountant met den inhoud der balans accoord gaat, geldt dit m.i. voor alle posten der balans, dus ook voor den belangrijken post, die den naam draagt van „Premie-reserve”, „Wiskundige reserve”, Reserve voor loopende risico's”, „Contante waarde der loopende verplichtingen”, enz. Met al deze namen wordt één en dezelfde zaak bedoeld, n.l. het wiskundig, overeenkomstig de beginselen van de verzekeringstechniek, berekende bedrag, dat de maatschappij onder hare berusting moet hebben om met inachtneming van de premiën, die zij nog van de verzekerden heeft te ontvangen, te kunnen voldoen aan de verplichtingen, die uit de loopende overeenkomsten van levensverzekering in de toekomst tot vereffening zullen komen, alsmede om de onkosten, die aan het beheer en de administratie dier overeenkomsten zijn verbonden, te kunnen betalen. Om echter met dezen post van de balans te kunnen accoord gaan, moet de accountant in staat zijn, dien post te kunnen beoordeelen en indien hij dit niet kan, moet hij zich laten voorlichten.

De vraag is dus in de eerste plaats: of de accountant als zoodanig in staat is, den bedoelden balanspost te beoordeelen en in de tweede plaats door wien hij zich eventueel zal laten voorlichten.

De eerste vraag, n.l. of de accountant als zoodanig in staat is, de wiskundige reserve te beoordeelen, moet in het algemeen ontkennend worden beantwoord. Wel is waar wordt bij de examens van het N. I. v. A. een zekere mate van wiskundige kennis ondersteld, en is daarbij in verschillende leerboeken, die deze kennis moeten bijbrengen, ook een plaats geschonken aan de z.g. verzekeringswiskunde, doch hiermede wordt nog niet de bevoegdheid verkregen, over de berekening der wiskundige reserve te *oordeelen*. Hiervoor is meer noodig dan alleen wiskundige kennis. De verzekeringstechniek, die algemeene verzekerings-vakkennis omvat, eischt meer. Door den aard zijner vak-opleiding kan dus de accountant niet geacht worden in staat en bevoegd te zijn over deze vak-technische begrippen een beslissend oordeel te vellen. Dit behoeft nog niet te beteekenen, dat geen enkele accountant daartoe in staat is. De combinatie accountant-verzekeringvakman is zeer zeker denkbaar, doch alleen in geval deze combinatie bestaat, bezit de accountant de bevoegdheid tot oordeelen over de onderwerpelijke zaak.

Ik ben het niet eens met den Heer *Dijker*, waar hij schrijft, dat de accountant krachtens zijne opleiding dichter bij de beoordeeling van de wiskundige berekening staat dan bij de beoordeeling van de aanwezigheid, de waarde en het eigendomsrecht van koopmansgoederen. Een oordeel in technische aangelegenheden kan alleen worden uitgesproken door iemand die op de hoogte der techniek is. Van een accountant mag niet verlangd worden, dat hij van alle vakken de techniek beheerscht. Van sommige vakken kan dit voor een bepaalden accountant wel gelden, (en variatie is daarbij voor verschillende accountants mogelijk) doch zeker niet voor *alle* vakken. Ook het verzekeringsbedrijf is een vak en wel een met een vrij ingewikkelde techniek. Een accountant, die het verzekeringsbedrijf technisch geheel kent, is daardoor in staat en bevoegd een oordeel uit te spreken over de berekening der wiskundige reserve, niet echter door het feit, dat hij accountant is.

Nu rijst echter de vraag, of het in alle gevallen noodig is, dat de accountant over de wiskundige reserve een oordeel uitspreekt, en hoever hij daarbij gaan moet. Bij de behandeling van deze vraag komt het verschil aan de orde, dat ten aanzien van het wiskundige gedeelte van het bedrijf bij de verschillende maatschappijen bestaat.

Om het wiskundig gedeelte voor haar bedrijf naar behooren te kunnen behartigen, heeft eene levensverzekeringmaatschappij een staf van ambtenaren noodig, die tezamen het wiskundig

*) Ik teeken hierbij aan, dat niet de *Verzekeringkamer* dezen eisch stelt, zooals o.a. ook in het artikel van den Heer *Dijker* is aangegeven, doch dat zij in het *Koninklijk Besluit* is vervat.

bureau vormen, dat onder leiding staat van een deskundige op het gebied van verzekeringstechniek. Het is de *positie* van dezen deskundige, waarop het aankomt bij de beoordeling van de vraag, of de accountant zich kan refereeren aan diens uitspraken. Bij sommige maatschappijen vervult de deskundige eenvoudig de functie van adviseur, staande buiten de maatschappij en alleen optredend, indien hem door de directie advies wordt gevraagd. Dit advies zal zeer zeker worden gevraagd ten behoeve van de wiskundige reserve en het uit zich dan in den regel in een rapport betreffende de door den adviseur ingestelde controle. In de eerste plaats is het dus de vraag of de deskundige kan beschouwd worden als een zelfstandig, van de maatschappij onafhankelijk, man. Is dit het geval, dan kan deze adviseur worden beschouwd als een controleur, die op een bepaald onderdeel van het beheer, het wiskundige, toezicht heeft uitgeoefend; evenals de accountant controle heeft uitgeoefend op het administratieve en het bedrijfseconomische gedeelte. Echter kan de accountant zich toch niet zonder meer beroepen op het rapport of de handtekening van den wiskundige, daar hij zich m.i. niet kan ontslagen achten van de verplichting, te onderzoeken, hoever de adviseur met zijne controle gaat. Ik acht het daarom noodig, dat hij zich door besprekingen met den adviseur op de hoogte stelt van den omvang, dien deze aan zijn taak heeft gesteld.

Indien bij die besprekingen blijkt, dat de adviseur de controle zeer ver doorvoert en dus geacht kan worden, de volle verantwoordelijkheid voor de grootte der wiskundige reserve te aanvaarden moet de accountant zich nog overtuigen van het feit, dat de gegevens, die voor de maatschappij aan den adviseur zijn verschaft, in overeenstemming zijn met den werkelijken toestand. Hieronder versta ik, dat de accountant de redelijke zekerheid kan verkrijgen, dat alle verzekeringen, die op den balansdatum bestonden, in de berekening der wiskundige reserve zijn opgenomen. (In verband hiermede wijs ik nog op een misverstand, dat ik in het artikel van den Heer *Dijker* aantrof. Niet alle posten, waarover in het boekjaar premie is verantwoord, moeten in de reserve-rekening zijn opgenomen, doch die posten die op den balansdatum nog bestaan. De posten, die gedurende het boekjaar, om welke reden dan ook, zijn geroyceerd, hebben wellicht in het boekjaar voor een gedeelte nog premie opgeleverd, doch komen, daar zij op 31 December niet meer bestaan, niet in de reserve-rekening voor).

Bij de meeste maatschappijen is eene zelfstandige, door den accountant uitgevoerde inventarisatie der bestaande polissen practisch niet mogelijk. Daarvoor is het aantal polissen meestal te groot. In den regel zal de accountant er dus op aangewezen zijn, zich te overtuigen van de doeltreffendheid der interne controle, van welker resultaten hij, indien hij van meening is, dat zij effectief is, gebruik maakt.

Indien de accountant dan voor zich zelf de redelijke overtuiging heeft verkregen, dat de gegevens, waarop de reserveberekening is gebaseerd, in orde zijn, is zijn taak ten aanzien van de wiskundige reserve geëindigd en kan hij de balans onder teekenen met het voorbehoud, dat hij ten aanzien van de wiskundige reserve de verantwoordelijkheid laat aan den wiskundigen adviseur.

Anders staat de zaak bij die maatschappijen, waarbij de technische deskundige in vasten loondienst der maatschappij is en als zoodanig ondergeschikt is aan het bestuur. Of die dignitaris dan genoemd wordt wiskundig adviseur, actuaris, verzekeringswiskundige of hoe dan ook, doet niets ter zake.

Indien hij is te beschouwen als ambtenaar der maatschappij, is zijne autoriteit niet grooter dan die van welken anderen ambtenaar ook. De accountant kan zich dan in zijne verklaring niet op die autoriteit beroepen. Doet hij dit *wel*, terwijl hij weet dat de positie van den deskundige niet is die van een zelfstandig, van het bestuur onafhankelijk, man, dan wekt hij bij

den lezer van het verslag ten onrechte den indruk, dat hij den deskundige als een zelfstandig controleur beschouwt. Zijne verklaring krijgt dan in dit opzicht eene beteekenis, die er niet aan geheel mag worden.

Onder deze omstandigheden zou de accountant, wilde hij zijne verklaring naar waarheid redigereen, een voorbehoud moeten maken, dat niet aangenaam zou klinken, daar het zou uitdrukken, dat, van controle-standpunt bezien, de verklaring van den wiskundige geen practische waarde heeft. Geen enkele accountant zal ooit er aan denken, bij eene balans eene verklaring af te geven, dat de directie heeft medegedeeld, dat die balans juist is. Zijn taak is juist te verklaren, dat hij *door eigen onderzoek bevonden* heeft, dat de balans juist is. Maar zal hij dan wel mededeelen, dat iemand, die onder de directie staat, heeft verklaard, dat een zeer belangrijke balanspost juist is?

Bij eene maatschappij waar de onderlinge verhoudingen zijn, zooals zoo juist is omschreven, zal de accountant de balans dus niet kunnen teekenen, tenzij hij zich langs anderen weg de zekerheid heeft verschaft, dat de wiskundige reserve de waarde der loopende verplichtingen goed weergeeft. De wijze waarop hij zich die zekerheid verschaft, doet minder ter zake. In dien hij zelf verzekeringsdeskundige is — ik heb de mogelijkheid daarvan reeds hierboven ondersteld — zal hijzelf het onderzoek kunnen doen. Indien hij niet over de vereischte deskundige kennis beschikt, zal hij de hulp van een derde, die *wel* deskundig is, moeten inroepen.

In dit verband merk ik op, dat ik eene bepaalde passage in het artikel van den Heer *Dijker* niet begrijp. Hij zegt in het laatste gedeelte van dit artikel, dat hij heeft hooren beweren, dat een doeltreffende controle der wiskundige reserve bij de huidige organisatie, waarover de wiskundige adviseurs beschikken, vrij wel onmogelijk is, eene bewering waarover hij voorhands geen oordeel heeft. Deze uitspraak — ik erken gaarne dat zij niet voor rekening van den Heer *Dijker* is — komt mij zeer vreemd voor. Ik ben van oordeel, dat eene dergelijke controle zeer goed mogelijk is. Met eene organisatie van de wiskundige adviseurs heeft dit niets te maken.

Terzelfder plaatse voert de Heer *Dijker* aan, dat de reserve éénmaal in de 10 jaren door de Verzekeringskamer wordt gecontroleerd en hij acht hierin voor den accountant een zekeren waarborg gelegen. Ik acht dezen waarborg niet zeer groot. Ten adstruetie van deze uitspraak herinner ik er nog eens aan, waarvoor de balans met de daarbij gegeven goedkeurende verklaringen practisch noodig is.

Zeker, jaarlijks moet deze balans tezamen met andere stukken aan de Verzekeringskamer worden ingezonden, doch een voorname dienst van de balans is ook, dat zij optreedt als propagandamiddel tegenover het nog niet verzekerde publiek. Indien men haar in dit licht beschouwt, moet reeds nu vaststaan, dat de balans den juisten toestand weergeeft en kan men niet volstaan met de wetenschap, dat zij na een zeker aantal jaren wel eens door de Verzekeringskamer gecontroleerd zal worden.

Indien een maatschappij intrinsiek niet goed is, zal de Verzekeringskamer waarschijnlijk reeds spoedig een onderzoek doen instellen. De jaarlijkse staten geven aan een deskundig oog reeds voldoende gelegenheid, den toestand der maatschappij eenigszins te beoordeelen. Evenwel eischt een dergelijk onderzoek, wellicht gevolgd door een „advies” van de Verzekeringskamer, tijd en het is van belang, dat een maatschappij, die achteraf blijkt, niet goed te zijn, niet in staat is, verdere propaganda te maken met gegevens, die den toestand beter voorstellen dan hij is. Wanneer derhalve een accountant de balans van een maatschappij zou teekenen, zonder na zelfstandige deskundige voorlichting de morele zekerheid te hebben verkregen, dat het meest vitale gedeelte der balans in orde is, loopt hij de kans aan minder gewenschte propaganda mode te werken.

In het artikel van den Heer *Dijker* tref ik nog de uitspraak aan, dat ieder accountant bij de beoordeeling der balans in haar geheel zal nagaan of tegenover het bedrag der loopende verplichtingen staan rentegevende en voldoende liquide waarden met een rendement niet lager dan de rentevoet, welke bij de berekening der contante waarde van de verplichtingen is gebruikt en in 't algemeen of de wijze van deze berekening in harmonie is met de waardeeringswijze van de overige posten op de balans. Ik vind dit niet zoo vanzelf sprekend. Wanneer den accountant wordt opgedragen de administratie en de balans te controleeren sluit dit nog niet in, dat hij zich ook uitsprekt over de bedrijfs-economische kwestie. Indien ik zou moeten aannemen, dat dit wel het geval is, zou ik meenen, dat de accountant nog verder zou moeten gaan. Niet alleen de verhouding tusschen den aangenomen en den werkelijk bereikten rentevoet is van belang, doch ook de verhouding tusschen de verwachte en de werkelijke sterfte en de relatie tusschen den opslag en de betaalde onkosten. Tenzij hem dit speciaal wordt opgedragen, meen ik, dat deze punten niet onder zijn contrôle-arbeid zijn begrepen.

Evenals de Heer *Dijker* dit aan het slot van zijn artikel doet, wil ik mijne meening in een resumé weergeven:

- 1°. De accountant, die de balans eener levensverzekering-maatschappij teekent, met eene bijvoeging volgens het Koninklijk Besluit van 18 Juli 1925, staatsblad No. 335, dat hij zich er van heeft overtuigd, dat de balans den werkelijken toestand weergeeft, verklaart hierdoor, dat hij met die balans geheel accoord gaat, dus ook met het bedrag der wiskundige reserve.
- 2°. Indien de maatschappij gebruik maakt van de voorlichting van een onafhankelijken levensverzekeringsdeskundige, die het bedrag der reserve controleert, behoeft de accountant niet zelf de wiskundige reserve te controleeren, in welk geval hij bij de onderteekening der balans uitdrukkelijk mededeelt, dat hij de juistheid dier reserve niet zelf heeft gecontroleerd, doch dat hij de beschikking heeft gehad over de goedkeurende verklaring van den deskundige. Hij moet zich echter in dit geval er van overtuigd hebben, dat de contrôle van den deskundige werkelijk volledige goedkeuring beteekent en dat dezen de juiste gegevens zijn verschafft, betrekking hebbende op de gehele verzekeringsportefeuille der maatschappij.
- 3°. Indien de verzekeringsdeskundige der maatschappij niet beschouwd kan worden als van het bestuur der maatschappij onafhankelijk te zijn, moet de accountant de reserve doen controleeren door een onafhankelijk deskundige. Indien hij zelf deskundig is, kan hij de contrôle zelf ter hand nemen.
- 4°. De accountant, die niet, hetzij door eigen onderzoek, hetzij na voorlichting van een onafhankelijk deskundige, de juistheid der wiskundige reserve kan beoordeelen, kan de balans alleen teekenen, indien hij daarbij een voorbehoud maakt ten aanzien van de juistheid der wiskundige reserve, waarbij hij zich dus niet mag beroepen op een deskundige, die in dienst der maatschappij staat.

A. H. J. DE GOEY

Het onderwerp door den Heer *R. A. Dijker* in het Sept.-1926-nummer van dit Maandblad behandeld, verdient ongetwijfeld de belangstelling, die hij van vakgenooten vraagt. Alhoewel ik zijne meening, dat we op het punt van eenheid en duidelijkheid in de accountantsverklaring in de laatste twintig jaren letterlijk niet gevorderd zijn, niet kan onderschrijven, kan ik het met hem eens zijn dat die eenheid en duidelijkheid nog steeds

veel te wenschen overlaten. De kwade gevolgen daarvan kunnen niet uitblijven, in het bijzonder daar, waar door velen met het stellen van een bloote handteekening wordt volstaan, waarvan de beteekenis door het publiek zoowel als door vakgenooten op verschillende wijzen wordt uitgelegd. Het komt mij dan ook voor, dat de door de Verzekeringskamer gestelde eisch zeer terecht gesteld is, maar tevens dat het voor de accountants-vereenigingen niet tot eer strekt, dat derden den vinger moesten leggen op een wonde plek in hunne organisatie.

Intusschen is deze vraag waarvan de Heer *Dijker* in zijne verhandeling uitgaat meer een uitvloeisel van een beginselvraag dan een vraagpunt op zich zelf. Zij staat zelfs in haar soort volstrekt niet alleen, doch heeft vele zusters, waarvan ook de voorraadcontrole er ééne is. De Heer *Dijker* gevoelt dit blijkbaar ook wel, waar hij op bladz. 116 beweert, dat de beantwoording van de vraag in de eerste plaats afhangt van het beginsel, dat de accountant voorstaat ten opzichte van zijne aansprakelijkheid in het algemeen. Wat mij echter verwondert is, dat de Heer *Dijker* nu niet eerst zijn standpunt tegenover dit beginsel bepaalt om daaruit zijn standpunt tegenover het door hem gekozen onderwerp af te leiden, doch poogt tot een conclusie te komen zonder zich op dit punt uit te spreken.

Stelt men de beginselvraag voorop, dan zou deze kunnen luiden: Welke verantwoordelijkheid draagt de accountant, die een balans zonder meer onderteekent na een volledig onderzoek.

Wij kunnen deze vraag beantwoorden uitsluitend op grond van het R. v. A. b.v. van het N. I. v. Acc., en wij kunnen haar ook ruimer bezien en den meest wenschelijken toestand als uitgangspunt nemen, waarbij dan tegelijkertijd de vraag naar voren kan komen of wijziging van het R. v. A. noodig is. In het onderstaande zal ik dit punt van beide zijden bezien.

Wat zegt het R. v. A. van het N. I. v. A. omtrent het hierboven bedoelde balans-onderzoek?

Dat het balansonderzoek omvat het onderzoek naar de boekhoudkundige juistheid der op de balans voorkomende bedragen en de juistheid der daarbij gegeven omschrijvingen en naar het bestaan en de waardeering der activa en passiva (Art. 7 al. 1).

Voorts dat indien een lid dit balansonderzoek niet in zijn vollen omvang heeft verricht, hij van deze omstandigheid melding maakt, met inachtneming van het bepaalde bij al. 2, 3 en 4 art. 6 (Art. 7 al. 4). Deze verwijzing naar art. 6 beteekent in korte woorden gezegd, dat elk voorbehoud schriftelijk dient te worden gemaakt onmiddellijk boven de handteekening.

Geen enkele bepaling is te vinden waarbij een der passiva wordt uitgeschakeld van het onderzoek en dus van de verantwoordelijkheid voor de juiste vermelding daarvan op de balans en wat de activa betreft geeft alleen al. 3 van art. 7 eenige aanleiding te veronderstellen, dat ten opzichte van de verantwoordelijkheid voor de daar in het bijzonder vermelde activa een afwijkende gedachtengang geldt. Voor de juistheid, het bestaan en de waardeering van *alle* passiva blijft dus de accountant blijkens het R. v. A. verantwoordelijk; dit kan m.i. niet anders worden begrepen.

Hoe draagt de accountant die verantwoordelijkheid? Hierover licht art. 1 ons in dat zegt, dat de leden hunnen arbeid op zoodanige wijze moeten verrichten, dat zij op goede gronden *overtuigd* zijn van de juistheid der medegedeelde uitkomst.

De Heer *Dijker* acht deze omschrijving voor een Reglement onvoldoende, omdat het Reglement zich niet inlaat met een omschrijving van die goede gronden. Ik verschil hierin met hem van meening en acht het uitgesloten in een Reglement zoodanige omschrijvingen te geven, dat daaruit voor elk zich in de praktijk voordoend geval een beslissing kan worden gevonden.

Zooals het Reglement nu luidt is wel is waar iedere accountant gerechtigd voor zich zelf vast te stellen wat goede gronden zijn, daarbij zijn eigen verantwoordelijkheidsgevoel als maatstaf nemende, maar hij is daarbij niet zoo vrij als uit de verhandeling van den Heer *Dijker* wel kan worden begrepen, want in elk geval moeten die gronden hem de *overtuiging* geven van de juistheid der medegedeelde uitkomst en met het *aanvaarden* eener verklaring als goeden grond kan hij dan ook m.i. allermint volstaan, wijl deze aanvaarding geen overtuiging kan medebrengen. Hij zal zich dus bij de levensverzekering-maatschappij in de berekening der reserve hebben te verdiepen, indien hij de uit het R. v. A. voortvloeiende verantwoordelijkheid wil dragen en indien hij zich daartoe onbekwaam gevoelt zal hij een voorbehoud (geen verwijzing naar een wiskundigen adviseur) hebben te maken op de hiervoren omschreven wijze.

N.m.m. zijn accountants die, om de indeeling van den Heer *Dijker* te volgen (bldz. 114).

- 1°. de balans eenvoudig onderteekenen.
- 2°. verklaringen afgeven, welke ten opzichte van de wiskundige reserve niets inhouden.
- 3°. verklaringen afgeven waarin *verwezen* wordt naar het rapport van den wiskundige, verantwoordelijk voor de juistheid der wiskundige reserve even goed als zij die,
- 4°. verklaringen afgeven, waarin uitdrukkelijk wordt geconstateerd, dat de *berekening* (dit sluit dus niet de grondslagen in) van de reserve door een aan het accountantskantoor verbonden persoon is nagegaan en accoord bevonden en in overeenstemming met de grondslagen door den wiskundige in zijne verklaring vermeld.

Alleen zij, die een duidelijk voorbehoud maken, sluiten hunne verantwoordelijkheid uit.

Thans de vraag of deze toestand de meest wenschelijke is. Ik heb persoonlijk nimmer het nut van een enkele balansonderteekening ingezien, noch in de practijk de wenschelijkheid daarvan gevoeld; integendeel ik heb steeds gemeend elken twijfel aan de beteekenis van hetgeen ik onderschrijf te moeten voorkomen en daarom ook nimmer een balans zonder meer onderteekend. Zoowel bij het publiek als onder collega's bestaat verschil van meening omtrent de beteekenis dezer onderteekening en het ware m.i. dan ook beter elke onderteekening zonder duidelijke ondubbelzinnige verklaring te verbieden. Ik meen, dat daarbij niemand iets kan verliezen en de duidelijkheid er bij moet winnen. Voordat de accountant een verklaring onderteekent, waarin voorkomt, dat hij de juiste vermelding van *alle* activa en passiva erkent, zal hij zich er nog wel voor wachten aan te nemen dat daarvan eenig actief of passief „natuurlijk” is uitgesloten, iets wat thans in de practijk maar al te veelvuldig voorkomt. Een dergelijke maatregel zal twijfel omtrent de beteekenis der handteekening in vele gevallen voorkomen en daardoor de duidelijkheid bevorderen.

Voor het verkrijgen van de eveneens zoo wenschelijke eenheid is echter wat anders noodig. Dat andere is een nadere uitwerking van de grondslagen in het R. v. A. van het N. I. v. A. gegeven.

Feitelijk wordt aan die nadere uitwerking reeds jaren gewerkt, en al zijn de zichtbare resultaten niet groot, vooruitgang is er onmiskenbaar. De Heer *Dijker* kan niet ontkennen, dat in de latere jaren niet reeds veel in die richting is geschied. Vele vellen papier werden beschreven en vele besprekingen in besloten kringen werden gehouden over onderwerpen, die het verantwoordelijkheidsbegrip raken. Bij het onderwijs wordt steeds meer nadruk gelegd op wat wij moeten doen om te kunnen instaan voor de juistheid van wat we onderteekenen, waarbij datgene wat men in de practijk doet steeds meer op den achtergrond wordt gehouden. Een en ander kan niet anders dan de eenheid van gedachten en werkwijzen bevorderen. Wat echter aan dit alles ontbreekt is een eindbesluit, waaruit ieder kan

lezen wat de beste opvatting van het beroep is en waaraan enkel door verloop van tijd een positief voorschrift wordt ontleend dat dient te worden nageleefd als elk artikel van het R. v. A.

Het verkrijgen van zoodanig eindbesluit zal met moeilijkheden gepaard gaan en het zal nog de vraag zijn of b.v. een eindstemming op een bijeenkomst van accountants wel de aangewezen weg is; omdat persoonlijke belangen wel eens zwaarder kunnen wegen dan het algemeen belang. Zou het echter niet te doen zijn met een niet al te veelkoppig bureau dat, gchoord de bespreking, na rijp beraad de beslissing neemt? Het bureau zou dan door leden kunnen worden gekozen uit de besten hunner. Er behoort dan alleen wat gevoel voor saamhoorigheid toe, waartoe ten deele afstand van het zoo eelt Hollandsehe zogenoemde zelfstandigheidsgevoel behoort, om het werk van een dergelijk bureau tot een groot nut voor de toekomst van het beroep te doen worden.

Voor een enigszins actief Bestuur van eenige accountantsvereniging is hier een nuttig werk te verrichten.

Geen publicatie van vonnissen van Raden van Tucht en Dieipline kan ons helpen, omdat toch ieder een weg zal vinden om uit te leggen dat dit bizondere geval niet op hem van toepassing is; slechts openbaar gemaakte eindbesluiten, verkregen langs een weg, die het onafhankelijk oordeel tot zijn recht laat komen en waarbij het persoonlijk belang niet meespreekt zullen de eenheid bevorderen. Ik zeg met opzet niet de eenheid brengen want wel is waar zullen de afstanden tusschen de afwijkende meeningen zich steeds verkleinen, maar binnen de zoo verkregen grenzen zal voor elk bizonder geval nog vaak een beroep gedaan moeten worden op het verantwoordelijkheidsgevoel van den accountant.

Zou een dergelijk besluit ten opzichte van de verantwoordelijkheid van den accountant genomen moeten worden, dan zal als een der eerste grondslagen zijne algemeene ontwikkeling en zijn ontwikkeling op vakgebied worden genomen. Het is in het algemeen niet goed en ook voor een accountant niet gewenscht zich grooter voor te doen dan hij is. Vraag ik mij nu eens af welke de ontwikkeling van den accountant is op het gebied der verzekering-wiskunde dan mag ik zonder overdrijving zeggen: hij weet er weinig van af. Maar welke beweegredenen kan hem er dan toe leiden zich op dit bizondere gebied van een andermans vak te gaan bewegen. Er kan maar één gegronde reden zijn, n.l. dat hij de wijze waarop de wiskundigen hun werk verrichten afkeurt en meent het in het algemeen belang beter dan zij te kunnen doen. Die meening kunnen zij echter normaliter niet toegedaan zijn, omdat hunne ontwikkeling op dit speciale gebied verre ten achter staat bij die der wiskundigen. Daarom dient de accountant zich van inmenging te onthouden, ook dan waneer hij zelf of een zijner assistenten een speciale ontwikkeling op dit gebied heeft. Hij zelf is bij benutting van die kennis geen accountant in de normale beteekenis meer en onderschrijft eene verklaring, waarin hij voor de juistheid der wiskundige reserve instaat niet meer als accountant, doch in een andere hoedanigheid. Berust de kennis der verzekeringswiskunde niet bij hem zelf doch bij een zijner ondergeschikten dan blijve onderteekening heelemaal verre van hem, want zijn eerste taak te dien opzichte moet toch zijn voor het werk van dien ondergeschikte in te staan en dat kan hij niet bij gebrek aan kennis.

Ziet de accountant van de verantwoordelijkheid voor de wiskundige reserve af door die aan een wiskundigen adviseur over te laten, dan dient de scheiding volkomen te zijn. Seherpe grenzen dienen te worden getrokken en ieder blijve op zijn gebied. Voor die punten, waar de werkzaamheden der twee deskundigen elkaar raken, zooals de bepaling van den rentevoet, de overeenstemming van de gebruikte gegevens, blijve de accountant verantwoordelijk. Geen controle van den accountant

op den wiskundigen adviseur, noch op de grondslagen door dezen gebruikt noch op diens werkwijze. Van zich decken door een formalisme, zooals de heer *Dijker* zegt, is geen sprake; ieder heeft zijn eigen verantwoordelijkheid. Alle maatregelen, die deze strenge scheiding niet in zich houden, voeren ontegenzeggelijk tot nieuwe complicaties, zooals de Heer *Dijker* er op bladz. 116 al weer één invoert, de moreele aansprakelijkheid als de accountant meent, dat de werkwijze van den wiskundigen adviseur niet betrouwbaar is. Geen overleg met de Verzekeringskamer is hier noodig voor de omlijning van de verantwoordelijkheid van den accountant, indien deze zich binnen de duidelijk aan te geven grenzen houdt.

Resumeerende is mijne meening:

1. dat volgens het R. v. A. van het N. I. v. A. de accountant die de balans eener Verzekering Maatschappij onderteekent zonder een uitdrukkelijk voorbehoud omtrent de wiskundige reserve, voor de juistheid dier reserve aansprakelijk is.
2. dat de accountant deze verantwoordelijkheid niet kan dragen en dus elke balans van zoodanige Maatschappij met een voorbehoud moet teekenen.
3. dat genoemd R. v. A. op dit punt geen wijziging behoeft, omdat de daarin weergegeven grondslagen juist zijn.
4. dat in het algemeen gezegd R. v. A. dient te worden uitgebreid met een serie besluiten van eenige groep onafhankelijke vakgenooten, wier besluiten bindende kracht hebben na verloop van tijd.
5. dat het wenschelijk is, dat accountants zich beperken tot hun eigen gebied en zich er van doordringen dat zij niet geroepen zijn tot zedemeesters der maatschappij noch tot het in levende lijve geven van voorstellingen der bekende fabel van den kikker en den os.
6. niet de Verzekeringskamer heeft de verantwoordelijkheid van den accountant te regelen, noch is over die verantwoordelijkheid met haar overleg te plegen; de accountant alleen stelle vast waarvoor hij verantwoordelijk is, maar doe dit duidelijk.
7. de kennis, welke den accountant van levensverzekeringswiskunde eigen moet zijn, behoeft niet grooter te zijn dan noodig is om den wiskundigen adviseur in zijnen gedachten-gang bij besprekingen over gemeenschappelijk gebruikte gegevens te kunnen volgen. Over de door dezen uitgeoefende controle behoeft hij niet te worden ingelicht.

In een volgend nummer zal ik nog even terug komen op enkele uitspraken in het betoog van den Heer *Dijker*, waarmede ik mij niet kan vereenigen en waarvan bespreking niet direct in den hiervoren ontwikkelde gedachten-gang past, zooals de vergelijking met de opname van den goederenvoorraad, de lezing van art. 7 al. 2 R. v. A. en het verschil in uitgangspunt voor beschouwingen als deze.

T. KEUZENKAMP

De gave om een vak-vraagstuk scherp te belichten bezit de Heer *Dijker* in hooge mate, getuige zijn artikel over de onderteekening van Balansen van Levensverzekering-Maatschappijen in het Septembernummer van dit tijdschrift.

Dit sluit blijkbaar niet wankelmoedigheid uit in het vinden van redelijke oplossingen voor de gestelde problemen. Zoo beveelt de Heer *Dijker*, na een uitvoerig onderzoek, ten slotte overleg aan met de Verzekeringskamer teneinde tot een uniform standpunt te komen. Met zulke voorstellen maakt de Heer *Dijker* een risée van ons vak. D. V.K. kan slechts accepteren wat de accountant haar mededeelt over zijn verantwoordelijkheid in een bepaald geval, zij kan hoogstens eenige nadere in-

lichtingen daaromtrent vragen. Overleg in den zin als de Heer *Dijker* bedoelt is onmogelijk, omdat zij de materie niet beoordeelen kan.

Dit misverstand van den Heer *Dijker* is een logisch uitvloeisel van een ander, in zijn artikel voorkomend over ons stelsel der technische grondslagen der accountants-verantwoordelijkheid, wanneer hij ons verwijt dat wij hem in het bosch sturen. Als voor den Heer *Dijker* een logisch abstraheeren van een deductief vastgesteld verantwoordelijkheidsbegrip niet opgaat voor de oplossing der oneindig gevarieerde moeilijkheden der praktijk, dan verwacht hij blijkbaar van een boek over de controleleer een soort accountants-kookboek. Hij verwacht in een dergelijk werk dan recepten voor ieder geval, voor iedere smaak en vooral voor iedere beurs.

De moeilijkheid om vast te stellen wat de taak van den accountant is bij een Levensverzekering Mij. tijdens de controle der administratie is minder groot, dan de bepaling van zijn verantwoordelijkheid voor de jaarrekening. Echter reeds tijdens de volledige controle der administratie staat hij voor vraagpunten, die hem dwingen zich met de wiskundige grondslagen bezig te houden, zoo bij de controle op de aangenomen risico's, bij de controle op de premies van nieuwe verzekeringen en bij de controle der afkoop- en beleenwaarde.

In deze gevallen is het niet zeker, dat hij volstaan kan met het fiat van den chef des wiskundige afdeling.

De houding aan te nemen tegenover de wiskundige reserve baart grooter zorgen. Wij zien vier mogelijkheden.

1. De accountant acht het vanzelfsprekend, want liggende buiten de normale verificatie-werkzaamheden en op grond van de algemeene bekendheid van de positie van den actuaaris bij een Levensverzekering Mij. dat hij zich niet met de grondslagen en berekeningen der wiskundige reserve behoeft in te laten. Hij volstaat met de controle der juistheid der verwerking in de administratie van de opgaven van den wiskundige en teekent de jaarrekening. Hij kan zich zoo noodig tegenover het Reglement van Arbeid van het N. I. v. A. beroepen op het precedent van art. 7, 3e al. (niet deskundigheid).

2. De accountant meent, dat hij tenvolle verantwoordelijk is en verifieert de wiskundige reserve geheel (inclusief de grondslagen indien hij meent, dat hij zich ook een oordeel over het gevoerde beheer moet vormen);

3. De accountant beroept zich (is hij lid van het N. I. v. A.) op art. 4 van genoemd Reglement van Arbeid. Hij moet zooveel aan de beoordeeling der grondslagen en aan de berekeningen doen, dat hij de verantwoordelijkheid voor de wiskundige reserve aanvaardt op grond van de verklaring van den wiskundige, op de wijze van steunen op de interne controle. Hierbij is van meer betekenis of de accountant invloed gehad heeft bij de benoeming van den wiskundige, dan de vraag of deze door directie, commissarissen of Algemeene Vergadering zou zijn benoemd, want alleen in het eerste geval kan de accountant zijn eigen werk met dat van den wiskundige als een eenheid beschouwen. Voor het verschil in de wijze van benoeming zal de accountant echter gevoelig blijven.

4. De accountant maakt een voorbehoud door boven zijn handteekening mede te deelen, dat de wiskundige reserve door den Heer X. berekend is of iets dergelijks. Theoretisch sluit deze houding aan bij het tweede geval. Het voorbehoud zou een technische (er is geen principieel verschil) leemte moeten dekken. Tegenover het Instituut is een beroep op art. 7, 4e al. van het Reglement van Arbeid mogelijk. Hoewel zulk een voorbehoud licht verteerbaar is, is het onbillijk en onverantwoordelijk, daar de accountant voor een „niet goedkeuren” — art. 6 2e al. — het recht mist. Tegenover derden zal zulk een voorbehoud niet aldus werken.

Een voorbehoud voor een allesbeheerschend vermogenscomponent, lijkt ons een vaktechnisch monstrem.

Omschrijvingen zonder balanstekening schijnen ons in conflict te zijn met een goeden vakeisch en met art. 6, 4e al. Reglement van arbeid van het N. I. v. A.

Het blijkt, dat de Heer *Dijker* het meest geporteed is voor het door ons aangehangen stelsel sub 3, al gaat hij minder ver en riskeert dus, dat zijn positie misbruikt wordt om een licht te ontdekken onbetrouwbaar beheer op het spoor te komen. Daartegenover plaatsen wij dan een verwijzing zonder meer (ons geval sub 1) niet in den geest is van de verantwoordelijkheidsleer, zooals deze in ons land bewust of onbewust geleidelijk meer aanhang vindt. Vandaar (voet pag. 16 Septembernummer) dat de Heer *Dijker* doorredeneerend zich gedrongen en gedwongen voelt om de aanvaarding der volle verantwoordelijkheid te envisageeren echter met een negatieve slot-som. Terecht. Dit sluit echter naar onze opvatting niet een bredere opvatting uit van een verwijzing in den zin van art. 4 van bedoeld Reglement van Arbeid; een verwijzing die versterkt kan worden door de gezamenlijke en gelijktijdige publicaties van handtekening en rapport van den accountant en het rapport van den wiskundige met vermelding van diens opdrachtgever.

In tegenstelling tot den Heer *Dijker* meen ik tevens dat de opleiding van den accountant den eisch rechtvaardigt om zich een gefundeerd oordeel over de grondslagen en de uitkomsten der wiskundige reserve te vormen. De accountant is daartoe bevoegd zowel wat algemeene vorming als wat ervaring en inzicht betreffen. Tenzij de Heer *Dijker* de meest enge zijde van de opleiding ziet krachtens welke Jantje niet behoeft te kennen, wat Jantje niet op de schoolbanken geleerd heeft.

STERNHEIM

Naschrift

I. INLEIDING

Om de verantwoordelijkheid te bepalen, welke de accountant in de praktijk in bepaalde gevallen pleegt te aanvaarden, is het in het algemeen noodig een gelijk geval of gelijke verhoudingen te zoeken, waar verschillende accountants tegenover komen te staan.

Een dusdanige verhouding vindt men bij de goedkeuring van de balans voor Levensverzekering Maatschappijen, in het bijzonder wat betreft den post „wiskundige reserve”. De houding, welke de accountant bij de controle van dien post inneemt, leent zich daarom voor een onderzoek naar de eenheid in opvatting of de verschillen in opvatting, welke in de praktijk van het accountantsberoep voorkomen.

Het gegeven geval is voor het beoogde doel zéér bijzonder geschikt, omdat met de goedkeuring van de balansen van Levensverzekering Maatschappijen de accountant een zeer groote verantwoordelijkheid aanvaardt, (ik verwijs hierbij naar het artikel van collega *A. H. J. de Goey* in dit nummer), en dat daarom van den accountant mag worden verwacht, dat hij bij goedkeuring van de balans zich ter dege rekenschap geeft van de mate van verantwoordelijkheid, welke uit zijn controle arbeid mag voortvloeien.

Bij een abstract theoretische beschouwing van controlevraagstukken zou men eenheid van opvatting bij de toepassing van de beginselen ten opzichte van een zoo concreet gesteld practisch geval, dat zulke groote verantwoordelijkheid insluit, mogen verwachten.

Maar ziet, waar de een van de schrijvers, welke van dit beginsel uitgaat, een voorbehoud „*beslist noodzakelijk acht*”,

noemt een andere, die eveneens dit beginsel aanvaardt, het voorbehoud: een „*vaktechnisch monstrueus*”!

Voor zoover in de hier verschenen artikelen wordt ingegaan tegen door mij geponeerde stellingen, zou ik het mij zeer gemakkelijk kunnen maken door de meeningen van de verschillende schrijvers tegenover elkander te stellen.

Er is toch, als ik het zoo noemen mag, bij mijn „tegenstanders” geen eenheidsfront; ze zijn zelf hopeloos verdeeld en ook bij deze discussie komt weer uit, in welken een embrouillablen toestand de controleleer zich nog bevindt. Ik zal er mij zooveel mogelijk van onthouden de tegenstellingen in mijn betoog op te nemen, ik wil volstaan met er de aandacht van den lezer op te vestigen en zal elke meening op zich zelf in mijn bespreking opnemen.

Men zal mij wel ten goede willen houden, dat ik daarbij niet op den inhoud van elk artikel inga, maar in dit opzicht een selectie toepas.

II. METHODE VAN ONDERZOEK

Mijn vriend en collega *Keuzenkamp* vraagt zich af, waarom ik, toen ik dit onderwerp in eerste instantie behandelde, niet eerst heb bepaald mijn standpunt tegenover het beginsel, dat de accountant voorstaat ten opzichte van zijn verantwoordelijkheid in het algemeen, om vanuit dit beginsel mijn standpunt tegenover het gekozen onderwerp af te leiden.

Het antwoord op deze vraag was feitelijk reeds te lezen uit mijn eerste artikel, waarin ik te kennen gaf, dat ten opzichte van die verantwoordelijkheid in het algemeen zoo vele meeningen bestaan, dat men van daaruit redeneerende tot elke gewenschte conclusie komen kan, mits men het eerste standpunt maar naar believen kiest of formuleert.

Ik ben overtuigd, dat de abstracte beschouwing over de verantwoordelijkheid in het algemeen ons niet verder, althans niet veel verder, heeft gebracht tot eenheid van opvatting en bij de uitoefening van onze practijk. Ik heb daarom een andere methode gevolgd en op het voetspoor van hetgeen Prof. Dr. *Nico J. Polak* in den eersten jaarvang*) van dit blad bij zijn artikel over „De Accountantsverklaring” heeft gedaan, uit hetgeen in de practijk geschiedt — willen afleiden een algemeenen regel, althans gegevens willen zoeken om tot een regeling, die in de practijk zou kunnen bevredigen, te geraken.

Wanneer ik thans constateer, tot welke afwijkende meeningen een zuiver abstracte beschouwing van dit vraagstuk leidt, en hoe zeer één van die meeningen in strijd is met hetgeen men in de practijk waarneemt, dan kan ik niet betreuren de door mij gekozen weg te hebben bewandeld.

Ook Dr. *Sternheim* schijnt, voor zoover ik uit zijn artikel kan begrijpen, er zich aan te stooten, dat ik niet uitga van een technische grondslag der accountantsverantwoordelijkheid. Hij verwijt mij in dit verband, dat ik aan zijn boek „De Controleleer” den eisch stel van een „Accountancy Kookboek”! Laat ik hem hierbij geven de verzekering, dat het nooit in mij is opgekomen, een eisch in die richting aan de bruikbaarheid van zijn, op zich zelf voortreffelijken pioniersarbeid, te verbinden.

Dit neemt evenwel niet weg, dat ik mij in de practijk van het accountantsberoep nimmer of zelden behoef af te vragen: „hoe kan ik met nog meerdere controlemiddelen komen tot nog grootere zekerheid”, maar dat omgekeerd in de practijk de moeilijkheid ligt juist in de begrenzing van de controle, in verband met de verantwoordelijkheid eenerzijds en de omstandigheden, waaronder de accountants n't algemeen moeten arbeiden anderzijds; een begrenzing, die men theoretisch kan veroordeelen, maar die practisch onafwendbaar is. Het boek van

*) 1e jr. No. 4, April 1924, blz. 64.

collega *Sternheim* geeft mij aan hoe ik kan verkrijgen de grootst mogelijke zekerheid; vraag ik evenwel naar begrenzing, dan laat het mij in den steek. Dat is mijn grief!

Vanzelfsprekend verwacht ik van een leerboek niet, dat het mij op elke vraag, welke in de practijk voorkomt, een antwoord zal geven, maar wat ik noode in Dr. *Sternheim's* overigens voortreffelijk werk mis, dat zijn de hoofdlijnen, waarnaar de in de practijk — en feitelijk ook in de theorie — noodwendige begrenzing, moet worden geregeld.

Op dit punt, zooals ik heb gezegd, het punt voor de praktische uitoefening van het vak van het grootste belang, stuurt Dr. *Sternheim* zijn lezers, ik herhaal het, het bosch in met hen te verwijzen naar het subjectieve verantwoordelijkheidsbegrip van iederen accountant afzonderlijk.

III. RESULTATEN VAN EEN NADER ONDERZOEK

Na deze inleiding omtrent de methode van onderzoek en de daarop gegeven critiek, wil ik trachten punt voor punt te behandelen de gevallen, welke in de opstellen zijn ter sprake gekomen. Daaraan moet ik even vooraf laten gaan het volgende.

Voor mijn eerste opstel had ik slechts de beschikking over een tiental verslagen van Levensverzekering maatschappijen. De uiteenlopende opvattingen omtrent de accountantsverklaring, welke uit die verslagen bleken, waren mij voldoende om op het gebrek aan eenheid de aandacht te vestigen en ik meende, dat het materiaal voldoende was om uit deze waarnemingen enkele conclusiën te trekken.

Nu mij evenwel blijkt dat Collega *Keuzenkamp* op theoretische gronden tot afwijkende uitkomsten komt, heb ik gemeend mijn onderzoek verder te moeten uitstrekken. Ziehier de resultaten.

In het Economisch Archief van de Nederlandsche Handelshoogeschool te Rotterdam vond ik 47 verslagen van Levensverzekeringmaatschappijen over het jaar 1925. Een onderzoek in die verslagen leerde het volgende.

Van de 47 verslagen bleken er 9 geen accountantsverklaring of handteekening van een accountant te bevatten.

Er bleven dus over 38 verslagen, waaruit van accountants-hulp bleek.

Dit geschiedde op de volgende wijzen:

- 1 maal door *enkele onderteekening* van de jaarrekening;
- 14 maal alleen publicatie van de *accountantsverklaring*;
- 23 maal door *onderteekening* van de balans, gecombineerd met het afgeven van een *accountantsverklaring*.

Opgemerkt wordt hierbij, dat die gevallen, waarbij de accountantsverklaring was opgenomen onder de balans, zijn aangemerkt als balansonderteekening, met accountantsverklaring.

De 37 accountantsverklaringen hierboven genoemd zijn weer onder te verdeelen als volgt:

- 25 verklaringen, waarin in den een of anderen vorm wordt *verwezen* naar het rapport van den wiskundigen adviseur of actuaris,
- 6 welke omtrent de wiskundige reserve *niets* inhouden,
- 4 welke zijn van *bijzonderen aard* en hieronder nader zullen worden besproken,
- 2 waarin een *voorboud* ten opzichte van de wiskundige reserve wordt gemaakt.

37 stuks.

De goedkeuring van de 38 balansen is geschied door 27 accountants of accountantskantoren. onder deze was er slechts één die *enkele onderteekening* van de balans voldoende vond en waren er slechts twee, welke een *voorboud* voor de wiskundige reserve noodzakelijk achtten.

Verdeeld over de accountants of accountantskantoren waren de balansen als volgt:

- één kantoor met 5 balansen van levensverzekering-mijnen;
- één kantoor met 4 balansen van levensverzekering-mijnen;
- één kantoor met 3 balansen van levensverzekering-mijnen;
- twee kantoren met 2 balansen van levensverzekering-mijnen;
- twee en twintig kantoren met één balans van levensverzekering-mijnen.

Het kantoor dat bij 5 jaarverslagen van verzekering-maatschappijen optrad, deed zulks in 2 gevallen door onderteekening van de balans met een verklaring en in 3 gevallen alleen met een accountantsverklaring. Verder werd bij twee van deze zaken naar het rapport van den wiskundigen adviseur of actuaris verwezen, en waren drie andere zonder eenige verwijzing of voorbehoud.

Het kantoor met de drie zaken paste consequent onderteekening en verklaring toe, met verwijzing naar het rapport van den wiskundigen adviseur.

Het kantoor met de 4 zaken, zijn de 4 zaken hierboven als bijzondere verklaringen genoemd; ze zijn als volgt te verdeelen: twee met onderteekening van de balans en verklaring en twee alleen met de verklaring.

En ten opzichte van het standpunt tegenover de controle van de wiskundige reserve:

één, waarbij de accountant verklaarde zichzelf overtuigd te hebben van de juistheid van de reserve,

één, waarbij de accountant verklaarde op advies van zijn eigen wiskundigen adviseur accoord te gaan met de berekening van den actuaris van de maatschappij,

één met de verwijzing naar den aan het kantoor verbonden wiskundigen adviseur en

één welke inhoudt een weigering tot onderteekening van de balans, omdat de controle over het bedrag der wiskundige reserve niet door den accountant is kunnen worden uitgevoerd.

Vermelden wij nu ten slotte, dat de 25 gevallen waarin in de accountantsverklaring verwezen wordt naar het rapport van den wiskundigen adviseur of actuaris, afkomstig zijn van 20 verschillende accountants of accountantskantoren, dan hebben wij dunkt mij voldoende materiaal voor onze verdere beschouwingen.

IV. ENKELE ONDERTEEKING VAN DE BALANS EN ACCOUNTANTSVERKLARING

Ik heb in mijn vorig artikel gesteld, dat art. 7, 2e lid van het Reglement van Arbeid van het Nederlandsch Instituut van Accountants en art. 8, 2e lid van de Reglementen van Arbeid van den Nederlandschen Bond van Accountants en de Nederlandsche Organisatie van Accountants *gebiedend* voorschrijven dat een balans, welke door den accountant is goedgekeurd, ook door hem moet worden onderteekend.

De bedoelde bepaling luidt als volgt:

„Indien een lid op grond van het voorschreven onderzoek van oordeel is dat de balans een juist beeld geeft van den toestand van het vermogen waarop deze balans betrekking heeft, *onderteekent* hij de balans al of niet „onder toevoeging van een toelichtende verklaring”.

Voor zoover mij bekend, werd hierop het eerst de aandacht gevestigd door Prof. Dr. N. J. Polak in zijn reeds aangehaald artikel over „De Accountantsverklaring”, in no. 4 van den eersten jaargang van dit blad.

Prof. Polak schrijft daarin o.m. als volgt:

„De practijk heeft een ontwikkeling te zien gegeven, die afwijkt van hetgeen de ontwerpers en voorvechters van „het Reglement van Arbeid der N.A.V. zich hadden voor-

„gesteld. De toelichtende verklaring is voor bepaalde groepen van ondernemingen regel geworden en heeft daar „wellicht grooter beteekenis gekregen dan de enkele handteekening onder de balans.”

Prof. *Polak* schreef dit na een onderzoek van jaarverslagen van Hypotheekbanken. Mijn onderzoek naar de jaarverslagen van Levensverzekering Maatschappijen bevestigt deze uitspraak, want slechts in een enkel geval trof ik enkele onderteekening aan.

In het December-1926-nummer van dit blad verklaart in de Vragenbus mijn geachte collega *Reder*, dat hem gebleken is dat „bij de ontwerpers van het Reglement van Arbeid nimmer de bedoeling heeft voorgezet om de onderteekening in geval van „accordering dwingend voor te schrijven.”

De opmerking moet mij van het hart dat die ontwerpers (accountants dus) al bitter slecht zijn geslaagd om hun bedoeling onder woorden te brengen, en blijkbaar een „bevel” hebben geredigeerd, waar zij een „machtiging” bedoelden.

Maar hebben wij feitelijk iets met de meening van die ontwerpers te maken?

Is het niet het Bestuur van het Nederlandsch Instituut, van den Nederlandschen Bond en van de Nederlandsche Organisatie van Accountants, die deze reglementen in de *Algemeene Vergaderingen* hebben gebracht en zijn het uiteindelijk niet deze Algemeene Vergaderingen, de leden der accountantsverenigingen dus, die die reglementen hebben vastgesteld?

En zijn die met hun allen een beetje slaperig geweest en hebben zij allen den bevelvorm gebruikt, waar zij voornemens waren een machtiging te verleenen?

Een bevestigend antwoord zou niet duiden op ernst bij het vaststellen van zulke korte en gewichtige reglementen als dit Reglement van Arbeid, door accountants, die zich toch wel bewust moeten zijn van de beteekenis van door hen gebruikte woorden en uitdrukkingen!

Wanneer ik verder nalees, wat Prof. *Polak* in zijn bovengenoemd artikel schrijft over den strijd tusschen voorstanders van enkele onderteekening en zij die een accountantsverklaring wenschen, wanneer ik kennis neem van hetgeen daaromtrent staat in *Nijst* en *Verbiest* „Het Accountantsberoep”, deel I blz. 171 e.v., dan komt het mij veeleer voor, dat in de practijk het standpunt, toentertijd door Prof. *Volmer* ingenomen, heeft gezegevierd, niettegenstaande de accountantsverenigingen oorspronkelijk het andere standpunt hadden ingenomen.

Vreemd doet ook aan, dat, wanneer inderdaad de bedoeling anders ware geweest, dan uit het Reglement wordt gelezen, de accountantsverenigingen, toen zij bij het verschijnen van het bovengenoemde artikel in April 1924 en bij het verschijnen van Dr. *Sternheim's* „Contrôleleur”, waarin dezelfde opmerking voorkomt, niet onmiddellijk tot een verbetering van de redactie zijn overgegaan. Ware de meening van den heer *Reder* juist, dan zouden wij hier een onverschoonbaar gebrek aan activiteit bij de besturen van de accountantsverenigingen moeten signaleren.

Inderdaad heeft de heer *de Goey* gelijk, wanneer hij opmerkt, dat wanneer de handteekening en verklaring als het ware naast elkander voorkomen, het te formalistisch zou zijn om aan de letterlijke opvatting van artikel 6, 3e lid van het Reglement van Arbeid te blijven vasthouden.

Vaak worden evenwel, zooals mij ook thans bij het onderzoek in de jaarverslagen gebleken is, de accountantsverklaringen niet afgedrukt naast de balans, maar soms op een geheel andere plaats in het verslag en daarom ware het wellicht wenschelijker te bepalen, dat de onderteekening van de balans zal geschieden bij wijze van identeering van het stuk, dus bijvoorbeeld met de clausule: „Behoort bij onze accountantsverklaring dd.....”, welke accountantsverklaring dan natuurlijk tevens moet worden gepubliceerd.

V. HET STANDPUNT VAN DEN ACCOUNTANT TEGENOVER DE CONTROLE VAN HET BEDRAG DER WISKUNDIGE RESERVE

Dit is het hoofdpunt!

Wij kunnen het, zooals collega *Keuzenkamp* terecht opmerkt, bezien vanuit het Reglement van Arbeid en vanuit een onafhankelijk vaktechnisch oogpunt.

Ik heb de vrijheid genomen het bovendien te bekijken vanuit hetgeen in de practijk geschiedt, omdat zulks n.m.m. tegenwoordig dikwijls belangrijk afwijkt van wat men als onafhankelijk vaktechnisch noodzakelijk gelieft te beschouwen. Een opmerking van den heer *Keuzenkamp* maakt het nu wenschelijk hierbij nog te voegen een beschouwing van uit het beginsel eener moreele aansprakelijkheid.

Laat ik dit onderwerp nu vanuit deze vier gezichtshoeken behandelen:

a. Reglement van Arbeid

In een volkomen logisch sluitend betoog komt collega *Keuzenkamp* tot de conclusie dat het Reglement van Arbeid slechts één opvatting toelaat, n.l. „een voorbehoud te maken”.

Voor de juistheid, het bestaan en de waardeering van alle passiva blijft de accountant, blijkens het Reglement van Arbeid, verantwoordelijk, schrijft collega *Keuzenkamp* en hij wijst er op, dat de accountant deze verantwoordelijkheid op grond van artikel 1 moet dragen, door „op goede gronden overtuigd te zijn” van de juistheid der medegedeelde uitkomsten.

Het gaat er nu dunkt mij om, of de accountant in de verklaring van den wiskundigen adviseur kan vinden de „goede gronden”, welke hem de overtuiging moeten geven, dat de hem medegedeelde uitkomsten juist zijn.

Ik zie niet in waarom zulks uitgesloten moet zijn en ik zoek tevergeefs in het artikel van collega *Keuzenkamp* naar iets dat op bestrijding van deze opvatting lijkt.

De overtuiging, dat een rekening juist is, krijgt de accountant in de meeste gevallen op stukken van derden. Waarom zou men nu niet mogen accepteren een stuk, opgemaakt door een derde, door een van het beheer onafhankelijk deskundige, waarin deze verklaart dat hij door berekening tot een conclusie omtrent de grootte van een passief post gekomen is? Waarom zou een dergelijk stuk niet kunnen vormen de „goede grond”, bedoeld bij artikel 1 van het Reglement van Arbeid, evenals zooveel andere stukken, waarop de accountant zijn overtuiging moet vestigen.

Collega *Keuzenkamp* maakt verschil tusschen het „aanvaarden eener verklaring” en het „krijgen van een overtuiging”. Maar steunt onze overtuiging, dat een balans of rekening juist is, niet altijd op tal van verklaringen? En waarom moet dan deze eene verklaring uitgezonderd worden?

Mag de accountant bij zijn controle-arbeid niet steunen op anderen, wanneer hij in een bepaald geval zelf niet deskundig is? Ik zou zeggen, dat moet hij, en art. 4 van het Reglement van Arbeid schrijft voor, dat hij in een dusdanig geval naar de verklaring van den persoon, op wiens controle hij steunde, moet verwijzen. Dit lijkt mij ook logisch!

Collega *Keuzenkamp* negeert in zijn betoog dit door mij in mijn eerste opstel reeds aangehaalde artikel van het Reglement van Arbeid geheel. En toch geeft juist dit artikel een antwoord op de vraag, waarvoor men zich hier ziet gesteld. Ik wijs dan ook nogmaals op de onweersproken gebleven interpretatie, welke Dr. *Sternheim* in zijn meergenoemd werk bij dit artikel geeft en waarbij hij nadrukkelijk den wiskundigen adviseur noemt, zij het dan niet even nadrukkelijk in verband met de balans eener Levensverzekering Maatschappij en met de wiskundige reserve.

Collega *Keuzenkamp* zou dunkt mij sterker moeten argumenteren, waarom de verklaring van den wiskundigen adviseur

niet mag zijn de „goede grond”, bedoeld bij Art. 1 van het Reglement van Arbeid en in zijn verder betoog art. 4 van dat Reglement niet mogen negeeren, wanneer hij ons zou willen overtuigen, dat tal van leden van de accountantsverenigingen jaren achtereen ongestraft het Reglement van Arbeid hebben overtreden. Want ware de stelling van collega *Keuzenkamp* juist, dan zouden, zooals uit de uitkomsten van mijn hierboven vermeld onderzoek blijkt, een 20 tal accountants in 25 gevallen geregeld in strijd met het Reglement handelen!

Een fraai beeld voor de wijze waarop de accountantsverenigingen hunne Reglementen plegen te handhaven zou dat niet zijn, zelfs zou in dat geval de vraag rijzen of aan een Reglement van Arbeid, dat zoo wordt nageleefd, nog eenige beteekenis mag worden gehecht!

Het is wel typisch, dat juist de twee accountants, die met een voorbehoud teekenen en dus naar de opvatting van Collega *Keuzenkamp* het Reglement van Arbeid goed toepassen, voor zoover mij bekend, bij geen accountantsvereniging aangesloten zijn!

b. Vaktechnisch

Collega *Sternheim* noemt het „vaktechnisch monstrueus” op een balans een voorbehoud te maken voor een alles beheerschende vermogenscomponent. Ik kan dit volkomen onderschrijven!

Wanneer men wil stellen, dat de accountant de balans van een Levensverzekering Mij. niet mag goedkeuren, zonder zich zelf van de juistheid van de wiskundige reserve te hebben overtuigd en men tegelijkertijd stelt dat hij daartoe onbekwaam is, dan moet men feitelijk logisch tot de conclusie komen, dat de balans van een Levensverzekering Mij. voor geen accountantscontrole vatbaar is.

Wat zou men vaktechnisch gesproken met het „voorbehoud” moeten bedoelen? Wil men zich de goedkeuring voorbehouden, d.w.z. op deze goedkeuring terug komen, wanneer mocht blijken, dat de wiskundige adviseur zijn arbeid niet goed heeft verricht? Maar is het oorbaar om dat zelfs maar te vóóronderstellen? Zou omgekeerd dan ook de wiskundige adviseur onder een voorbehoud moeten teekenen, n.l. onder het voorbehoud dat de accountant goed heeft gecontroleerd en gezorgd heeft dat hem alle gegevens voor de juiste berekening van de reserve zijn verstrekt? En Directie en Commissarissen? Moeten ook zij niet een voorbehoud maken, want steunen ook zij niet gedeeltelijk op den arbeid van den accountant, welken arbeid zij niet kunnen beoordeelen?

c. De Practijk

Het komt mij voor, dat in de practijk evenals bij de kwestie onderteekenen of verklaring, de juiste weg is gevonden en wel door als regel in verreweg de meeste gevallen naar het rapport van den wiskundigen adviseur te verwijzen. Ik handhaaf dan ook ten volle mijn conclusie, waartoe ik in mijn vorig artikel kwam, en die tot mijn genoegen, door een zoo ter zake deskundig accountant als de heer *de Goey*, ten volle blijkt te worden gedeeld.

In de praktijk blijken nu nog voor te komen gevallen, waarin de accountant teekent zonder eenige verwijzing naar een rapport van den wiskundigen adviseur of den actuaris.

Die gevallen hebben hier geen verdedigers gevonden, behalve dat wellicht Dr. *Sternheim* daar zijdelings toe behoort.

Toch is de opvatting, dat zonder een verwijzing mag worden geteekend, op vak-technische gronden beter te verdedigen, dan het standpunt, dat een verwijzing onvoldoende en een voorbehoud noodzakelijk is. Nu evenwel niemand zich geroepen heeft gevoeld dieper op dit punt in te gaan, meen ik het ook verder buiten beschouwing te mogen laten.

Eveneens hebben verdedigers, noch bestrijders, gevonden de vier bijzondere opvattingen, welke ik hierboven onder hoofdstuk II signaleerde. Ik wil nu wel verklappen, dat het mij bij het schrijven van mijn eerste artikel er juist om te doen was om de gronden, waarop deze opvattingen berusten, beter te kennen. Ik heb dat doel niet bereikt, en moet dus volstaan met te constateeren, dat er in de practijk nog andere opvattingen zijn, waarvan mij onbekend is op welke grondslagen ze berusten.

d. Moreele verantwoordelijkheid

De heer *Keuzenkamp* verwijt mij een nieuwe complicatie te hebben geschapen, door te spreken van een moreele aansprakelijkheid van den accountant.

Ik heb betoogd, dat van den accountant mag worden verwacht, dat hij alleen op den arbeid van zijn mede-controleur, den deskundigen adviseur, mag steunen, wanneer hij voor zich zelf overtuigd is, dat dit is een van het beheer onafhankelijk deskundige, die zijn werk met de noodige nauwgezetheid verricht. Dit is geen beginsel enkel en uitsluitend voor den accountant, maar voor ieder die tot de goedkeuring van een balans medewerkt. Wanneer Directie of Commissarissen de balans zouden mede-onderteekenen met de wetenschap, dat de accountant of de wiskundige adviseur zijn plicht niet doet en zijn handteekening lichtvaardig zet, dan mogen zij formeel wellicht niet aansprakelijk zijn, maar moreel kan toch niet door den beugel, dat zij zouden medewerken tot het opwekken van een vertrouwen, waarvan zij weten, dat het ongerechtvaardigd is. En dit geldt — en zeker niet in geringer mate — ook voor den accountant.

Is de heer *Keuzenkamp* dit niet eens? Meent hij werkelijk, dat ieder zoo moet blijven staan op eigen terrein, dat hij zich niets behoeft aan te trekken van wat een ander ten opzichte van die balans heeft verricht en dat hij er in zijn stelsel dus met een voorbehoud af is?

Ik erken gaarne, dat deze opvatting aansluit bij de letter van het Reglement van Arbeid, maar collega *Keuzenkamp* kennende, betwijfel ik sterk of hij zelf in de practijk dit zou willen aanvaarden en ik geloof ook niet, dat het aanbeveling verdient, of verstandig is, dergelijke opvattingen te propageeren.

VI. DE CONTROLE OP DE WISKUNDIGE RESERVE

Bij de conclusie in mijn vorig artikel heb ik onder no. 7 gesteld, dat het wenschelijk is, dat de accountants door den deskundige op het gebied van de levensverzekeringswiskunde, meer nauwkeurig zouden worden ingelicht omtrent de controle, welke de wiskundige adviseurs op de berekening van het bedrag der loopende verplichtingen kunnen toepassen.

Ik deed zulks, omdat uit hetgeen mij ter oore kwam, ik een principieel verschil van opvatting meende te onderkennen, n.l. de opvatting:

- 1°. dat de wiskundige adviseur door totaalcontroles in betrekkelijk korten tijd zich voldoende rekenschap kan geven van de juistheid van door den actuaris meer nauwkeurig berekende bedragen,
- 2°. dat om voldoende zekerheid te verkrijgen omtrent het bedrag der wiskundige reserve, een uitgebreide, zeer tijdroovende, controle noodig is.

Ik doelde op dit laatste, toen ik uiting gaf aan den twijfel of een doeltreffende controle der wiskundige reserve bij de huidige organisatie, waarover de wiskundige adviseurs beschikken, wel mogelijk is.

Het woordje „organisatie” was hier minder gelukkig gekozen en is aanleiding geworden tot een misverstand tusschen collega *de Goey* en mij. Met „organisatie” bedoelde ik niet een vereniging van wiskundige adviseurs, maar den staf van per-

soncel, waarover een wiskundig adviseur moet kunnen beschikken, om in betrekkelijk korten tijd de wiskundige reserve te kunnen controleren. M.a.w. wanneer de onder 2 gestelde opvatting juist is, dan rijst de vraag of er wiskundige bureaux bestaan met voldoende personeel, om zich tijdens de balansopmaking zekerheid te verschaffen omtrent de juistheid van de uitkomsten, door den actuaris berekend.

Als niet ter zake deskundig onthoud ik mij van verdere discussie omtrent dit punt, maar ik hoop, dat alsnog collega *de Goey* of een ander, aanleiding zal vinden hieromtrent nadere inlichtingen te verschaffen en ons meer volledig in te liechten omtrent de wijze, waarop de wiskundige adviseurs tot de grootst mogelijke zekerheid kunnen komen.

Ik moet nu in dit verband wijzen op een tweede misverstand tusschen den heer *de Goey* en mij.

Wanneer ik heb geschreven, dat de accountants krachtens hun opleiding dichter bij de beoordeeling van de wiskundige reserve staan dan bij de beoordeeling van de aanwezigheid, de waarde en het eigendomsrecht van koopmansgoederen, dan heb ik daarmede alleen willen zeggen dat de accountant krachtens zijn opleiding „iets” van de wiskundige berekening afweet, maar „niets” omtrent datgene wat noodig is om koopmansgoederen te beoordeelen.

Hieruit volgt volstrekt niet, dat ik van meening zou zijn, dat hij — de accountant — in staat is zich omtrent de wiskundige reserve of omtrent de berekening een oordeel te vormen. Uit hetgeen collega *de Goey* hieromtrent schrijft, meen ik te moeten afleiden, dat hij op dit punt mijn bedoeling heeft misverstaan.

Ik ben het dus eens met collega *de Goey* en niet met collega *Sternheim*, die van meening schijnt, dat wij ons een „gefundeed oordeel over de grondslagen en uitkomsten der wiskundige reserve kunnen vormen”.

Ik veroorloof mij deze van Dr. *Sternheim* afwijkende meening, zonder daarmede te willen aanvaarden de consequentie welke hij er aan vastknoopt, n.l. dat ik van oordeel zou zijn dat „Jantje niet moet kennen wat Jantje niet op de schoolbanken heeft geleerd”. Ik meen, dat verreweg het grootste deel van de accountants de noodige kennis mist, ook in aanmerking nemende de kennis welke het buiten de school- of collegebanken heeft opgedaan, om het gefundeerd oordeel dat Dr. *Sternheim* bedoelt, te kunnen geven, en verwijs voor wat dit betreft naar het artikel van collega *de Goey*.

Volledigheidshalve zij nog opgemerkt, dat ik de meening van collega *de Goey*, dat een zelfstandig door den accountant uitgevoerde inventarisatie van de bestaande polissen, practisch niet mogelijk zou zijn, niet kan deelen. Mij dunkt bij een doorlopende controle moet de accountant van dezen inventaris in zijn eigen dossier aantekening hebben.

Voor een steunen op de interne controle is hier, lijkt mij, nimmer plaats. Ik ga op dit punt hier niet verder in, omdat het is een zijweg, maar ik vertrouw, dat mijn opmerking aanleiding zal geven om deze kwestie nader aan een beschouwing te onderwerpen.

Ook kan ik niet deelen de opvatting van collega *de Goey* dat de accountant, bij de beoordeeling van de balans in haar geheel, zich niet zal hebben te begeven in bedrijfseconomische beschouwingen.

Zeer zeker is de verhouding tusschen de verwachte en de werkelijke sterfte voor de uitkomsten van evenveel belang als de verhouding tusschen den aangenomen en den werkelijk berekenden rentevoet en de relatie tusschen den opslag en de betaalde kosten. De beide laatste vallen evenwel geheel op het gebied, waarop de accountant ter zake deskundig is en deze afwijkingen, hun oorzaak en hun invloed op de positie van het bedrijf, vermag de accountant uit hoofde van zijn deskundigheid te beoordeelen. Niet alzoo de afwijkingen van de verwachte en werkelijke sterfte. Dat is het terrein, waarop de wis-

kundige adviseur uit hoofde van zijn beroep bij uitstek bevoegd is. Ik ben dus van meening, dat de gelijkstelling, welke collega *de Goey* als argument voor zijn stelling aanvoert, niet op gaat en deel ook overigens zijn stelling niet. Maar ook dit is een onderwerp, een afzonderlijke gedachtenwisseling overwaard!

VII. DE VERHOUDING TEGENOVER DE VERZEKERINGSKAMER

De opvatting, in mijn vorig opstel verkondigd, dat het voorschrift tot mede-onderteekening van staten, het Levensverzekeringbedrijf betreffende, door den accountant, zou meebrengen een goedkeuring van den inhoud, afkomstig zou zijn van de Verzekeringskamer, ontleende ik aan de accountantsverklaring, afkomstig van het Accountantskantoor van *P. Klijnveld*. Het blijkt mij, dat deze opvatting onjuist is en ik dank den heer *de Goey* voor zijn rectificatie. De bepaling berust inderdaad op een Koninklijk Besluit.

Ik schijn collega *Sternheim* vertoornd te hebben! Ik kan mij anders niet verklaren, waarom hij het zoo ernstig verwijt tot mij richt, dat ik een risée van ons vak maak! En dat verwijt zet hij dan nog in een lijstje van waardeering, om het beter te doen uitkomen! Is dit verwijt verdiend? Ik zou het haast gaan gelooven, want ook de heer *Keuzenkamp* laat zich, al is het dan minder „kras”, in die richting uit. En toch, met de grootste zelfcritiek kan ik niet komen tot een „peccavi”.

Wat is het geval? Ik heb geschreven in conclusie nummer 5:

„dat het wenschelijk was, dat deze, of eventueele andere „opvattingen door de *Accountantsverenigingen* worden „vastgesteld en in overleg met de verzekeringskamer de „verantwoordelijkheid van den accountant als gevolg van „het onderteekenen van de door deze instelling gevraagde „staten nauwkeurig wordt omlind”.

„Dat is de zaak op z'n kop zetten”, meent blijkbaar Dr. *Sternheim* en hij redeneert dan ongeveer als volgt:

„Wij zullen zelf onze verantwoordelijkheid wel bepalen en „de Verzekeringskamer heeft slechts te accepteren wat wij „hebben vastgesteld, en ze mag hoogstens eenige inlichtingen „vragen”.

Ik zou hierop een scherp antwoord kunnen geven, ongeveer hierop neerkomende, dat waar de accountants tot dusver totaal incompetent zijn gebleken om hunne verantwoordelijkheid te ontlijnen en de toestand dan ook practisch zoo is, dat iedere accountant eenvoudig zijn eigen gang gaat en voor zich zelf en voor zijn eigen geweten de grenzen van zijn verantwoordelijkheid vaststelt, zonder zich te storen aan een nietszeggend Reglement van Arbeid, dat bovendien op gewichtige punten nog anders blijkt te zijn bedoeld dan het luidt, en nog veel minder aan hetgeen theoretici plegen ten beste te geven, het niet meer dan logisch is, dat een ander lichaam van de accountants hun taak in dit opzicht overneemt.

Maar laat ik in plaats van te antwoorden, liever een paar vragen stellen.

Wat wil Dr. *Sternheim* en wat wil de heer *Keuzenkamp*? Meenen zij te kunnen volstaan met als accountantsvereniging de grenzen der verantwoordelijkheid te bepalen en meenen zij de macht te hebben de Regeering voor te schrijven het Koninklijk Besluit te wijzigen of wel de Verzekeringskamer te kunnen dwingen een interpretatie naar hunne opvatting aan het K.B. te geven? Dat is eenvoudig belachelijk!

Maakt men een risée van zijn vak wanneer men met de Regeering of een door haar ingesteld lichaam — „overleg” pleegt om te komen tot wettelijke, semi-officieele, regeling op een punt, nadat men daaromtrent eindelijk in eigen boezem tot eenheid gekomen is? Ik kan dat met den besten wil van de wereld niet inzien!

Collega *Sternheim* moge bedenken, dat overdreven angst voor

inmenging van anderen nimmer van groote innerlijke kracht getuigt en dat men ook een risée van ons vak kan maken door zulk een „hoog” standpunt, als hij blijkbaar doet, in te nemen.

Ook gevoel voor „realiteit” is een eigenschap die van den accountant mag worden verwacht en geëischt!

VIII. BEVORDERING VAN DE EENHEID IN OPVATTING

De heer *Keuzenkamp* is het met mij eens, dat de eenheid en duidelijkheid ten opzichte van accountantsverklaringen nog zeer veel te wenschen over laat en hij knoopt daar m.i. terecht een minder vriendelijke opmerking aan het adres van de accountantsverenigingen aan vast.

Hij kan evenwel niet onderschrijven mijn meening, dat wij op dit punt in de laatste 20 jaren letterlijk niets gevorderd zijn en wijst er verder in zijn artikel op, dat ik niet zal kunnen ontkennen dat in de latere jaren in die richting veel is geschied, n.l. „vele vellen papier werden vol geschreven en vele besprekingen in besloten kring werden gehouden”.

Letterlijk genomen heeft mijn geachte vriend en collega *Keuzenkamp* gelijk. Er is zeer veel papier vermorst en er is zeer veel gezwaamd, maar er is niets *gedaan*. Daarom handhaaf ik mijn stelling, dat er niets is bereikt en dat nog wel door accountants, door mannen van de daad! Juist dat gepraat en geschrijf zonder eenig merkbaar resultaat is irriterend, is beschamend voor mannen, die midden in de practijk van het leven staan!

De eerste artikelen die ik vinden kan over de aansprakelijkheid van den accountant en over de accountantsverklaring, dateeren reeds van 1903. Reeds in 1908 en 1909 werden er geheele accountantsdagen aan het onderwerp gewijd en sindsdien is elk jaar, hetzij in tijdschriften, hetzij in besloten kring, het onderwerp aan de orde geweest.

Maar noem mij, geachte vriend, een enkel practisch resultaat, een enkel besluit of een enkele sindsdien gevestigde communis opinio!

De heer *Keuzenkamp* is van oordeel dat de eenheid niet kan worden bevorderd door een verandering van het Reglement van Arbeid. Het laat mij betrekkelijk onverschillig hoe men meerdere eenheid bereiken wil, mits ze maar bereikt wordt met spoedig resultaat.

Maar ik kan het gerust eens zijn met collega *Keuzenkamp*, dat het Reglement van Arbeid alleen moet behelzen algemeene beginselen. Waarom de uitwerking van die beginselen niet zou kunnen worden overgelaten aan den Raad van Tucht, is mij echter niet duidelijk.

Wordt niet overal door middel van een jurisprudentie uitbreiding gegeven aan de beginselen in wetten en besluiten neergelegd en waarom zou zulks bij accountantsverenigingen niet kunnen en waarom zou dan nog weer een afzonderlijk lichaam noodig zijn om in bepaalde gevallen beslissingen te geven? Welk lichaam is daar beter voor aangewezen dan de Raad van Tucht die het machtsmiddel heeft, overtreding van zijne besluiten te straffen? Ik begrijp het niet! Toch zal ik van harte de pogingen, welke collega *Keuzenkamp* mocht willen instellen om tot oprichting van een dergelijk college te geraken, steunen. Beter is de vijand van best en uit die overweging zal ik gaarne mede doen aan elke beweging, welk tot doel heeft om in den embrouillablen toestand van wat wij noemen de „contrôleleer” eenige meerdere lijn en vastheid te brengen.

Ik vertrouw, dat collega *Keuzenkamp* zijn denkbeeld nader zal uitwerken en propageeren en wensch hem in die pogingen van harte succes. Hij vindt in mij een medestander!

's-Gravenhage, 31 Januari 1927

R. A. DIJKER

ACADEMISCHE ACCOUNTANTSOPLEIDING

In het laatste nummer van den vorigen jaargang van dit maandblad (jg. 1926, pag. 161) keert de Heer *G. P. J. Hogeweg* zich tegen de aan de accountantsopleiding gewijde alinea uit het verslag, in September 1925 door mij bij de overdracht van het rectoraat der Nederlandsche Handels-Hoogeschool omtrent de lotgevallen dier instelling uitgebracht. Het artikel van den Heer *Hogeweg*, geschreven omdat mijn uitlating z.i. niet onweersproken moet blijven, kan ik niet onweersproken laten.

De heer *Hogeweg* vraagt mij, op welken grond ik aaneem, dat men meer en meer de noodzakelijkheid eener academische accountantsopleiding gaat inzien. Die vraag is gemakkelijk te beantwoorden: talrijke kooplieden, accountants, advocaten, ambtenaren, hoogleraren hebben zich in gesprekken in dien geest geuit; onder hen bevinden zich verschillende examinatoren voor de vereenigingsexamens, meerdere leden van het Bureau der Examens van het Nederlandsche Instituut van Accountants, eenige leiders van Instituutscursussen in bedrijfs-huishoudkunde en accountancy. Wellicht herinnert de heer *Hogeweg* zich ook wel enkele dergelijke uitingen en wellicht kan ook hij constateeren, dat de frequentie ervan toeneemt.

De heer *Hogeweg* volgt echter een andere methode: hij vergelijkt het aantal studeerenden voor accountant bij de vereenigingen met het aantal studenten in de rekeningwetenschap aan de Hoogeschool. Het eerste aantal is aanzienlijk grooter dan het tweede. In het voorbijgaan vaststellend, dat de studie voor de vereenigingsexamens „enorm veel grootere inspanning eischt”, trekt de heer *Hogeweg* uit den grooten toeloop tot de vereenigingen de conclusie, dat althans de studeerenden de noodzakelijkheid van academische opleiding niet meer en meer gaan inzien: zij blijven in grooten getale den weg der vereenigingsexamens kiezen, ondanks de grootere inspanning.

Deze redeneering zou sluiten onder twee voorwaarden, n.l. indien vaststond, dat de studie voor de vereenigingsexamens grootere inspanning vereischt dan die voor het diploma rekeningwetenschap aan de Hoogeschool, en dat alle studeerenden de vrije keuze tusschen de beide wegen hadden. Noch de eene, noch de andere praemisse is juist.

Ik ken de beide wegen van nabij, en als oud-student en als examiner. Zonder enig voorbehoud verklaar ik, dat de studie aan de Hoogeschool veel en veel meer inspanning vereischt dan die voor de vereenigingsexamens. Alleen de studie voor het doctoraal examen, dat den weg opent naar het examen in de rekeningwetenschap, is al belangrijk zwaarder dan de volledige accountantsstudie bij de vereenigingen. De complicatie, dat vele studeerenden bij de vereenigingen tevens volop in de practijk werkzaam zijn en slechts hun avonden voor opleiding en studie beschikbaar hebben, leidt er wel toe, dat die studeerenden voor hun dubbele werkzaamheid zich buitengewone inspanning moeten getroosten, maar dat wil nog niet zeggen, dat hun studie meer inspanning vereischt dan de hoogeschoolstudie. Aan de Hoogeschool te studeren en tevens in de practijk werkzaam te zijn, eischt nog meer inspanning; slechts een enkeling met bijzondere begaafdheid speelt dat bij hooge uitzondering klaar. Want de studie aan de Hoogeschool eischt bijkans den geheelen student, terwijl de vereenigingen slechts kunnen verlangen die energie, welke een flink, volijverig, bekwaam jongmensch na volbrachte dagtaak nog kan hebben overgehouden.

Voor dengene, wiens geldelijke omstandigheden hem noodzaken tot geregelde praktische werkzaamheid, komt de studie aan de Hoogeschool vrijwel niet in overweging. Wil men uit de aantallen der studeerenden conclusies trekken omtrent de meerdere of mindere begerte naar de eene of de andere studie, dan moet men al diegenen, die op een bepaalde studie zijn aangewezen, buiten rekening laten: hoe gaarne zij wellicht